

Araştırma Makalesi / Research Paper

TATAR GELENEKLERİ (ETNOGRAFİK SÖZ VARLIĞI)

Veli BULATOV*

Çeviren: Zeynep HEPBİLDİKLER**

Öz¹

Hakkında sadece ömrü boyunca öğretmenlik yaptığını bildiğimiz makale yazarı Veli Bulatov, bu makaleyi yirminci yüzyılda meydana gelen siyasi ve sosyal değişiklikler sebebiyle unutilan gelenekleri gençlere hatırlatmak için yazmıştır.

Türkiye Türkçesine aktarmış olduğumuz bu makalede Tatar halkının etnografik söz varlığına yer verilmiştir. Bunlar da başka bir dile tek kelime ile çevrilemeyen özgün sözlerdir. Mesela *kuray* kelimesi basitçe “flüt” ya da “ney” değildir, bu çevrilemeyen ancak tanımlanması ile anlaşılır kılınabilen bir etnografizmdir ve “genellikle boru saplı bitkilerin gövdesinden yapılan üfleme aleti” şeklinde aktarılabilir.

Makalede insan hayatının önemli dönemlerinden olan doğum ve evlilik konularında çokça gelenek yer almıştır. Bunun yanında zengin yemek kültürü, imece usulü yapılan bayramlar, eğlenmek için düzenlenen yemek davetleri dikkat çekicidir. Tüm davetlerde ikramlar bol tutulur fakat daveti veren de davete gelen de tüm yiyeceklerin kadrini, tasarrufunu, nasıl hazırlandığını çok iyi bilir.

Geliş Tarihi/Date Applied: 21.07.2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 09.09.2022

Makalenin Künyesi: Bulatov, V. (2023). “Tatar Gelenekleri (Etnografik Söz Varlığı) (Çev. Zeynep Hepbildikler)”. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 55, 147-184

DOI: 10.24155/tdk.2023.220

Bulatov, V. Görüş-Gadeti, Yolalarımız. Kazan Utları Dergisi, 1992, 8 (129-150). http://kazanutlary.ru/images/uploads/ckeditor/pdf/5f1db03e8c5e0_1992_8.pdf

* Veli BULATOV (1911) – Ömrü boyunca memleketinde öğretmenlik yapmıştır. Orenburg bölgesi, Abdullin ilçesi, Yaña Yakup köyünde yaşamıştır.

** Zeynep Hepbildikler, Ege Üniversitesi Yeni Türk Dili Alanı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, zhepbildikler@gmail.com, İzmir/Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-5263-2654

¹ Çeviren tarafından eklenmiştir, orijinal metinde özet yoktur.

Kızların ve erkeklerin aynı evde eğlenmelerine müsaade edilen *avlağ öy* “tenha ev”, gitme vakitleri gelmesine rağmen hâlâ oturan misafirleri uyarmak için yapılan *törtkê botkası* “dürtme pilavı”, ruhen ve bedenen sağlıklı çocuklar yetiştirmek için alınan *tañ suvı* “tan suyu”, iş yapan bir insanın yanından yardım etmeden geçilirse gelecekteki eşinin huysuz bir kambur olacağına inanılan *bökrê yazuv* “kambur yazısı”, kendi köylerindeki güreşçilerin, koşucuların ve yarış atlarının büyük hasat bayramında başka köyün yarışçıları ile başa çıkıp çıkamayacaklarını denemek için yapılan *sınamağ saban tuvı* “deneme için yapılan hasat bayramı”, yardımlaşarak yapılan *kaz ömesi* “kaz imecesi” gibi daha nice geleneklere makalede yer verilip açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tatar halk gelenekleri, Etnografizm, Tatar Etnografik söz varlığı, Tatar gelenekleri.

Traditions of Tatar (Ethnographic Vocabulary)

Abstract

Veli Bulatov, about whom we know only as a teacher, wrote this article to remind the youth of the past, that is the traditions that were forgotten as a result of the political and social changes that took place in the twentieth century. In this article, which we have translated into Turkey Turkish, the ethnographic vocabulary of the Tatar people is included. These are original words that cannot be translated into another language with a single word. For example, the word *kuray* is not simply “flute” or “ney”, it is an ethnographism that cannot be translated but can be made intelligible by definition, and can be conveyed as “a wind musical instrument usually made from the stems of plants with a pipe stem”. In the article, there are many traditions about birth and marriage, which are important periods of human life. In addition to this, rich food culture, communal feasts and dinner invitations for entertainment are remarkable. Refreshments are plentiful at all invitations, but both the inviter and the guest know very well how all the food is appreciated, how it is saved, and how it is prepared. Apart from this, the *avlağ öy* “secluded house” where girls and boys are allowed to have fun in the same house, *törtkê botkası* “warning rice” it is made to warn guests who are still sitting even though they have to go, *tañ suvı* “tan water” take to raise mentally and physically healthy children, *bökrê yazuv* “hunchback fate” it is believed that if a person doing business passes by without help, his/her future spouse will become a grumpy hunchback, *sınamağ saban tuvı* “harvest festival made for test” to test whether the wrestlers, runners, and racehorses of their own village can cope with the racers of another village on the big harvest feast, *kaz ömesi* “collective work for goose” made with the help everyone and many more traditions are included in the article.

Keywords: Tatar folk traditions, ethnographism, Tatar ethnographic vocabulary, traditions of Tatar.

Giriş

“Ben bu yazılarımda 1900-1912 yıllarında Orenburg bölgesi Tatar köylerinde, çocukluğumda görüp büyüdüğüm orta hâlli ailelerin yaşayışına has örf, âdet ve geleneklerimizi anlatıyorum. Yirminci yüzyılda meydana gelen içtimai, siyasi, sosyal çalkantılar; kuşakların değişimine, anne-babalarımızın yaşayış tertibine, inandıklarına, batıl inançlarına, edep ve ahlak kurallarına da çokça yenilikler getirmiştir. Bunların hepsini onaylamak zordur. Bu nedenle gençlere geçmişi hatırlatmanın hiç fena değil, belki faydalı bile olacağını düşünüyorum.”

Süz saluv “söz kesme”

Aşağıdaki gibi çeşitli sözler, haberler köyün her yerinde dolaşır:

- Falancalar şu falancalara kızlarını istemek için *yavçı* “dünürücü, görücü” gönderip *süz saluv* “söz kesme” için beklerken istedikleri gibi olmamış, falancalar reddetmiş.

- Falancalar falancanın kızına *yavçı* “dünürücü, görücü” göndermiş, *süz saluv* “söz kesme” için olumlu cevap almışlar.

Oğullarını evlendirmeye niyet edenler kendilerine uygun gördükleri kişilerin kızlarını istemek için *yavçı* “görücü” gönderdiklerini *aradaşçı-dimçë* “çöpçatan” vasıtasıyla usulca işittirir, hissettirirler. *Aradaşçı-dimçë* “çöpçatan” bu sırrı kızın yakınlarıyla görüştüğünde uygun bir zaman bularak söyler. İşte buna *süz saluv* “söz kesme” denir.

Yavçı “dünürücü, görücü”

Erkek tarafı *süz saluv* “söz kesme” için olumlu bir cevap alınca kendi yakınlarından birini, genellikle güzel konuşabilen kişiyi kıza *yavçı* “görücü” olarak gönderir. *Yavçı* “görücü” ise kız evine herhangi bir zaman gidemez, *aradaşçı-dimçë* “çöpçatan” sayesinde konuşulup belirlenen bir günde gider.

Onu güler yüz, tatlı dil ile karşılarlar. Gelmesi şerefine genellikle se-maver koyarlar, yemek pişirirler.

Hâl hatır sorulduktan sonra esas mesele hakkında konuşmalar başlar. *Yavçı* “görücü” kendisinin nereden ve ne sebeple geldiğini söyler. Delikanlı ile kızın yani müstakbel gelin ve damadın isimlerini yerine iletip kısaltmadan beyan eder.

- Evet, yakın akraba olmayı ümit ederek ilerliyoruz şüphesiz, kabul ediyor musunuz? der.

Bu şekilde başlayıp giden görüşme oldukça uzun bir zaman devam eder. Babanın dilinin ucunda kızını vermek olsa da bunu söylemez. *Yavçı*

“görücü”nın ilk gelişinde *yavlık* “söz hediyesi, yazma, başörtüsü” verilip gönderilmesi hiç de hoş karşılanmaz.

- Bize saygı gösterip hürmet edip geldiğiniz için teşekkür ederiz. Bu konuya ağabeyler kardeşler ile danışıp bakacağız, falanca günde lütfedip tekrar gelirsiniz, tekrar konuşuruz, der kızın babası.

Söylenen gün *yavçı* “görücü” ikinci kez gelir. Onu güler yüz, tatlı söz ile karşılar, hürmet gösterirler. Bu toplanmada danışmak için kızın babası ve görücünün yanına bir iki erkeğin katılması da mümkündür. Konuşurlar, danışırlar... Mütevazılık sebebiyle kızın babası pek açılmaz.

- Kızımız genç (on altısı dolup on yedisine giren kız genç sayılmaz), acaba kısa bir süre için bu büyük işi ertelese mi? Yoksa sizi kendimize uygun kişiler olarak görmesine görüyoruz, der.

Gerçekten de bazen çeşitli sebepler ile *kız aklışuv* “sözlenme” işinin yarım ya da bir yıl geciktirildiği durumlar olur. Erkek de kız da edeplerini koruyup söz gününü beklerler. Anne-babanın, büyüklere sözüne karşı gelmek nerede! (Burada zorla damada varmak, zorla evlendirilmek hakkında konuşulmuyor elbette.) Eğer *aklışuv* “sözlenme” geciktirilmediyse *yavçı* “görücü”nin ikinci gelişinde *meher* “mihir” ve *yavlık* “yazma, başörtüsü” verme günü belirlenir. Erkek tarafının kıza ne kadar mihir vermek istediğini *yavçı* “görücü” önceden bilir. Bunu kız tarafına iletir. Eğer mihir konusunda anlaşma zora girerse o zaman damadın babasının çağırılması mümkündür. Mihir çoğunlukla kıza iki *külmeklek* “elbiselik kumaş parçası”, iki *yavlık* “yazma, başörtüsü”, *şel* “şal”, birer dış giyim (*cilen* “rüzgârlık”), *kelüş* “ayakkabı”, nevresim ve çok güzel bir sandıktır. (Kızın küçükken kendi eli ile işlediği eşyalarının koyulduğu sandığı varsa erkek tarafının mihir için sandık almaması da mümkündür. Fakat bu eşyaların olup olmadığını mihir yapılırken kızın babasının söylemesi gerekir.) Düğünü ikramlı geçirmek için durum elverdiğince bal, yarım ya da bir *sarık tüşkesé* “koyun eti”, *çekçek omı* “lokma gibi yağda pişirilen tatlı için kullanılan un” ve şüphesiz para verilir. Konuşulandan daha fazlasını getirirlerse de lütfetsinler, pek iyi!

Anlaşıp konuşup mihir belirlendikten sonra kızın babası görücüye “Falanca güne lütfediniz, Allah’ın izniyle *yavlık* “yazma, başörtüsü” vereceğiz” der.

Yavçı “görücü” üçüncü kez gelişinde sokaktan epey büyük adımlarla geçer. Tek paçasını çıkartır çünkü *yavlık* “yazma, baş örtüsü” için söz verilmiştir. Artık iş güvenilirdir. İlk iki gelişinde görücü rahat hissedip cüretkâr davranmaz, paça da çıkartmaz. Olup olmadan paça çıkarıp yürümek uygun değildir.

Yavçı “görücü” gelince biraz konuşulur. *Yavlık* “yazma, başörtüsü” yani söz hediyesi verme merasimine damadın babası da çağırılır. Toplanmaya her iki taraftan üç dört erkek katılır. Kızın annesi ise kocası ile başka bir evde ya da bir örtünün içinde fikir danışır. (Bu, *yavçı* “görücü” erkek olduğunda böyledir.)

İşte şimdi çok ciddi şekilde, merasim usulüne uygun iki taraf da hep beraber iki gence sonsuz baht, saf muhabbet dileyip kıza *ağlaşuv* “sözlenme” nişanesi olarak hediyeleri verir. *Baş yavçı* “baş görücü”ya *bit yavlığı* “yüz havlusı” ya da *sölgə* “havlu”, *biş parmaklı biyeley* “beş parmaklı eldiven”, *kulyavlığı* “el mendili” ve namazlık verilir. Yüz mendili baş görücüye, eldiven ile el mendili damada, namazlık damadın anne-babasına diye düşünülerek verilir.

Hediyeler verildikten yani zor ve ciddi iş başarıldıktan sonra resmî konuşmalar biter. Toplanma diğer vaziyetini alır. Yumuşak sözler, şakalı, komik laflar edilir. Sofra yenilenir.

Gençleri sözleyip, *yavlık* “yazma, başörtüsü” alıp dönerken *yavçı* “görücü” (erkek) övünen, böbürlenmiş bir hâle bürünür. Hatta sözlenme işareti olan mendili bayrak gibi sallaya sallaya götürür. İşte bakın kızı kaptık!

***Kolak söyənçəsə* “müjde”**

Erkek, kendisine *ağlaşuv* “sözlenme” haberini ilk getiren müjdeciye para verir. Buna “kulak müjdesi” denir.

***Aş kitürüv* “yemek getirme”**

Kolak söyənçəsə “müjde” verilmesinin üzerinden bir iki gün geçince damadın kız kardeşi ya da ablası sözlenilen kıza yemek götürür. Tertemiz havlulara dürülüp getirilen küçük bohçada oldukça bol yiyecek vardır. Onda *koymak* “akıtma”, *çekçek* “lokma gibi yağda pişirilen bir tatlı”, pişmiş et ya da etli hamur yemeği ve çilek meyvesi olur.

Yemek götüren kişiye elbette taze gelin, hediyelerinin karşılığını vermeye çalışır. Nefis işlenmiş bir *alyapkiç* “önlük” hediye eder. Yemek götüren kişi burada uzun vakit kalmaz, yiyip içtikten sonra geri döner.

***Yakınayuv aşları* “yakınlaşma yemekleri”**

Damadın babası ve sözlenen kızın babasına *baş kodalar* “baş dünürler” denir. *Baş kodalar* “baş dünürler” aynı köyden olurlarsa söz kıyıldıktan beş altı gün sonra birbirlerini davet etmeye başlarlar. *Baş koda* ile *ko-dağiy*, yani kızın babası ve annesini ilk olarak damat tarafı yemeğe çağırır. Ondan sonra diğer *baş koda* ile *ko-dağiy*, yani damadın babası ve annesini kız tarafı yemeğe çağırır. Bu davetlerde hediye verme alma yoktur. Birbirlerini görmek, tanımak için düzenlenen yemeklerdir.

Meher kitëriüv “mihir getirme”

Meher “mihir” genellikle *yavçı* “görücü”nin ikinci ya da üçüncü gelişinde kararlaştırılır. O sırada mihrin ne zaman getirileceği de konuşulur. Genellikle söz kıyıldıktan on beş yirmi gün sonra damadın erkek kardeşi ya da yakın arkadaşı süslenmiş atta kıza mihrini getirir. Eşyaların tamamı derlenip toplanıp mihr sandığına konur. Et, un, sadece ismi için bile olsa bal (onsuz olmaz), *kümeç* “beyaz undan pişirilen yuvarlak ekmek” gibi yiyecekler mümkün olduğu kadar güzel kaplara konup, temiz havlulara dürülüp getirilmeye çalışılır.

Mihr getiren kişi de beklenen kıymetli misafir sayılır. Ona hürmet gösterilir. *Ciñgeçe* “yenge, gelini hazırlayan kişi”ye hediye olarak *biş bar-maklı biyeley* “beş parmaklı eldiven” ve işlenmiş *kulyavlığı* “el havlusu” verilir. Delikanlı burada uzun süre kalmaz, eşyaları bırakıp yemek yiyip aynı gün geri döner.

Tuy kilüv “dügüne gitme”

Kızı istedikten sonra iki tarafta da büyük düğün için hazırlıklar başlar. Nikâh yemeğine bir hafta on gün kala büyük davete çağırılmak için kız tarafı damat tarafına mektup gönderir. Mektupta *baş koda* “damadın babası” ile *kodağıy* “damadın annesi”nin davete gelmeleri ve kendileri ile diledikleri başka kişileri *kanat* “refakatçi” edip getirmeleri rica edilir. (Genellikle düğüne yüz yüze konuşarak çağırılır. Mektup ile davet etme, okumuş ailelerde ve evlenecek iki kişi aynı köyde yaşamadığı zamanlarda olur.)

İşte nikâh yemeğine bir gün kala kız tarafına düğüne gidilir. Düğün olacak evin kapısının önüne konukları karşılamak için insanlar toplanır. Arka arkaya koşulmuş ilk atta *baş koda* “damadın babası” ve *kodağıy* “damadın annesi”; ikinci, üçüncü atlarda damadın babasının davet ettiği yakınları *kanat kodalar* “refakatçi dünürler” vardır. Kızın babasının evine yaklaşınca birinci, ikinci, üçüncü atakiler onları karşılayan insanlara mendile sarılmış *çekçek* “lokma gibi yağda pişirilen tatlı” ya da bozuk para (nadiren) atarlar. En arkadan gelen yemek arabasındaki delikanlı hediye atmaz, yiyeceklerin olduğu sandığın üstüne oturarak atı süre süre diğerlerinden geri kalmadan avluya geçer.

Evde kargaşa başlar, düğün zamanı geldi ya elbette!

İkinci gün erkenden yemek hazırlanır. Davet edilen erkekler nikâh yemeği için toplanırlar. Yirmi otuz kişi iki üç sofraya bölünüp beyaz keçelere, elde dokunmuş kilimlere, yorgan serilmiş divanlara ve yerlere daire olup otururlar. Molla, nikâhı kıyar. Nikâh kıyılmadan, *aldım-birdëmden* “kız isteme” önce kızın rızasını sormak için meclisten iki kişiyi dışarı çıkarırlar. Çıkarlar da pek çabuk geri dönerler. Kapıdan girerken “Kız razı!”

derler. Fakat gerçekte rıza sormak için çıkarılan şahitler *yereşelgen kız* “nişanlı kız”ı görmezler, onun yanına bile gitmezler. Bu aldatma gelenekte çok sık olduğu için bunu sorgulayan ya da başkaldıran da yoktur.

Mecliste nikâh kıyıldıktan sonra sofraya yemek getirilene kadar *birne* “çeyiz” hediyeleri verilir. İlk önce *baş kodaya* “baş dünür” gömleklik; ona *kanat* “refakatçi” olup gelenlere de gömleklik, *sölgë* “havlü”, namazlık gibi eşyalar verirler. Damadın babası ve *kanat kodalar* “refakatçi dünürler” hediyelerini hayvan olarak söyleyip verirler. Yani “geline bizden bir koyun”, “geline bizden bir kaz” derler. “Geline bizden bir inek” diyenler de olur. Daha uzak insanlar (erkek tarafı kişileri), *birne* “çeyiz” için şükran bildirip para atarlar. Aynı zamanda gelinin hazırladığı sandık eşyaları, damada olan hediyeleri de sofraya halkının önüne gösterilmek için çıkarılır. Damat için olan hediyeler: Elde dokunmuş, yakası püskül örgülü iplikli gömlek, boyuna çizgili pantolon, koyun yününden püsküllü uzun beyaz örtü, çoraplar, mendiller.

Birne “çeyiz”lerin verilmesi, malların söylenmesi, hediyelerin gösterilmesi bitince sofraya yemek getirilir. İlk önce tahta tabaklar ile *toğmaçlı aş* “et suyunda pişirilen şehriye çorbası” verilir. Kap kakacak yetmediği zaman sofraya halkı aynı tabaktan yer. Yemekten sonra her sofranın iki üç yerine doğranmış et koyulur. Burada dünürlerin ikramı olan kazlar getirilir. Misafirler kazı yerler. (Genellikle dünürler çift kaz alıp gelir.) Ondan sonra *katık* “yoğurt”, *kırt* “kırmızı çökelek”, *sözme* “süzme yoğurt”, *kızıl ırēmçëk* “kırmızı lor”, vişne suyu, *tura* “Frenk çileği ezilerek hazırlanan yiyecek” gibi şeylerin birkaçı getirilir. Böylesine büyük yemek meclislerinde annenin gündelik yemeklerde kullandığı tereyağı da vardır. Sofra kenarına semaverler konur. Fakat çay yapılıncaya kadar *kodalar* “dünürler”ın alıp geldiği en kıymetli düğün yemeği, geniş çanakta ballandırılmış *çekçek* “lokma gibi yağda pişirilen tatlı”tır. *Çekçek*’in birazı güzelce kesilir ve misafirler bundan yer. Bu yiyeceklere şükran bildirmek için çanağa para atarlar. Sofraya *kümeç* “beyaz undan pişirilen yuvarlak ekmek” getirirler. *Kümeç*’leri herkes için tek tek hazırlayıp, sonra dilimleyip konukların önüne dağıtırlar. Bu yiyeceklerin hepsini *baş koda* “baş dünür” ve *kanat koda* “refakatçi dünürler”lar beraber alıp gelirler. *Çekçek*’i “Düğün çekçekleri pek güzel!” diye överler. Çay içmeye başlanır. Çayın yanına mümkün olduğunca hazırlanmış tüm ikramları koyarlar. Her konuşmanın *meher balı* “mihir balı”nın tadına bakması gerekir. Bu yiyecek azar azar sofranın çeşitli yerlerine konur. Onu “bal dersin bir eksilir, parmak batırırsan iki eksilir” diyerek yiyip çay içerler. Ev sahibi ve onun yakınları, misafirleri saygıyla ağırlarlar. Onların hepsi bellerine güzel kemerler ya da havlular bağlarlar.

Bu, düğün ağırlamasının bir şartı olarak kabul edilir. Yani kemerleri sıkıp dünürleri ağırlamak, düğün konuklarını ağırlamaktır.

Meclis biter. Erkekler dağılır. Sadece iki tarafın da en yakın akrabaları yemeğe ikinci kez kalır. Onları yeniden ağırlayıp yolcu ederler.

Sonra da yemeğe çağırılan kadınlar toplanır.

Konukların toplanması bitince meclisin başlaması için *ağlaşılğan kız* “nişanlı kız”ı giydirip, süsleyip *ciñgeçeyler* “gelini hazırlayan kadınlar, yengeler” ve ablalar eşliğinde misafirlerin önüne getirirler. Kız, çember şeklinde oturmuş bütün misafirleri iki eli ile selamlar. Önce kaynanası ve damadın diğer yakınları ile görüşür. Görüştüğünde kaynanasına, *koğaça* “dünürün kız kardeşleri”lara hediyeler verir. Hediyeler: *Baş yavlığı* “başörtüsü”, *kükrekçe* “göğüslük”, *biyeleyler* “eldivenler”, *kuşyavlıklar* “el havluları”. Bunlar “görüşme” hediyeleri diye adlandırılır. Görüşmeden sonra sandık eşyaları, damada hazırlanan hediyeler gösterilir. Hediye verme biter. *Birne* “çeyiz”i kızın babası paylaşır. Genellikle *baş koğağıy* “damadın annesi”a en büyük hediye *külmeklök* “elbiselik kumaş parçası”; *koğaçalar* “dünürün kız kardeşleri”a *sölgë* “havlu”, *baş yavlığı* “başörtüsü”, namazlık, *biyeleyler* “eldivenler” verilir. Damadın annesi ve *kanat koğaça* “dünürün refakatçi olarak gelen kız kardeşi” erkeklerin ilan ettiği hayvanları yeniden söylerler. Hayvandan bahsetmeyenler hediyelerini para olarak verirler.

Kadın konukları ağırlama düzeni tıpkı erkeklerinki gibi olur. Yiyecekleri sofraya koyarlar, her yiyeceğin tadına bakarlar. Çekçek için şükran bildirirler, her şey erkeklerin yemek meclisindeki gibidir. Kadın konukların birçoğu, yani iki tarafın en yakınları, yemeğe ikinci kez kalır; sofraya yenilenir.

Ƙunağ aluv “konuk alma”

Ƙodalar “dünürler” ve düğün konukları düğünde dört beş gün dururlar. Onlar her gün ziyafet çekerler. Kızın kardeşleri de *Ƙodalar* “dünürler”i konuk alıp ağırlarlar. Sadece yemeğe davet edilmekle kalmazlar, aynı zamanda kendilerini bir gece misafir edip *munça* “buharlanarak, ovunarak yıkanılan özel yer, sauna”ya götürürler, hürmet gösterirler. Buna konuk alma denir.

Savım aşu “sağma aşu”

Düğünden bir gece önce kız tarafında *savım aşu* “sağma aşu” düzenlenir. Yemeğe konukları karı koca olarak eşli çağırırlar. Fakat çift olarak gelseler de erkekler bir eve, kadınlar başka bir eve toplanır. Sağma yemeğine her çift ikramı ile gelir. İkramları *börtëklë çey* “tahıl çayı” ve *Ƙır cilek-cimëşler* “yaban meyveleri”idir. Başka çeşit ikram alıp gelin-

mez. Diğer konuklu yemeklere kıyasla sağma yemeğinde konuklar daha çok olur. Bunun sebebi genç çiftlerin çokluğudur. Ağır lama ve ağır lanma düzeni de bunda daha farklıdır.

Sofradaki konuklara ilk olarak çay yapıp verilir ve böylece sağma çayı içmesi başlar. Bir iki semaver sofraya yanında fokurdayıp dururken onlara yedek olarak bir ikisi de avluda kaynayıp durur. Sofrada diğer ikramlara nazaran en çok tavşan kanı gibi kaynatılmış çay ve tarla çilekleri vardır. Yemeğe gelenler de getirdikleri ikramları sofraya koyarlar.

Toplanmanın başından sonuna kadar her iki evde de şakalar yapılır, fıkralar anlatılır, nükteli sözler söylenir. Çay ve kırmızı misafirlere şarkı söyleye söyleye verilir. Bir şarkı bitince diğeri başlar, eşleşerek söylerler. Koro ile şarkı söylemek yoktur. Daha çok köyde tanınmış müzisyenler söyler. Her iki evde de çokça şarkılar söylenir. Orada düğüne ilişkin şarkılar da vardır.

Koda-kodağy “dünürler” *kodaçalar* “dünürün kız kardeşleri” için söyler:

<i>Atlar kile, ey le, olı cırlav.</i>	Atlar gelir, ey ulu şarkılar
<i>Cidě miken, elle sigězmě?</i>	Yedi mi acaba yoksa sekiz mi?
<i>Ni hörmetler itiyim, ey kodalar;</i>	Nasıl hürmet edeyim ey dünürler,
<i>Cannarımday kürem min sězni.</i>	Canlarım gibi görüyorum ben sizi.
<i>Sězněň öçen le şul ak öyěmněň</i>	Sizin için o beyaz evimin
<i>İşeklerěn le kiň açam.</i>	Kapılarını sonuna kadar açarım.
<i>Ƙodaçalar bězněň asıl zattan,</i>	Kardeşler bizim asıl varlığımızdır,
<i>Ƙodaçalar bězněň oyalçan.</i>	Kardeşler bizim biraz utangaçtır.
Mecliste düğünle ilgisi olmayan şarkılar da çokça söylenir:	
<i>Arıslan da kiyěk ey irkěnde,</i>	Aslanın da yırtıcı hayvanın da açıklarda
<i>Cörěr yalannarı kiň bula,</i>	Koşacak kırları geniş olur,
<i>Kěşělerge kěşě ey tiň bula,</i>	İnsan insana denk olur,
<i>Mallar tapmy gına kim bula.</i>	Mallar olmazsa eksik olur.
<i>Cil yukta da cilbėrdiyděr</i>	Rüzgâr yokken de kıpırdanır
<i>Bězněň baqça talları</i>	Bizim bahçe dalları,
<i>Bėte de ul, tabıla da ul</i>	Biter de bulunur da
<i>Faniy dőnye malları</i>	Fani dünya malları.
<i>Ƙoda-kodağyılar</i> “dünürler” karşılıklı olarak söyler:	
<i>---Cır cilegě ciměş cirde çuk,</i>	---Frenk çileği memleketinde çok,
<i>Sězdey kürkem zatlar ilde yuk.</i>	Sizin gibi görkemli kimse yok.

<i>Ey koda-kodağıylar.</i>	Ey dünürler.
<i>Atlar ciksegöz, pardan cigëğöz.</i>	Atları hazırlarsanız çifte koşun.
<i>Çakırğannı kötmiy kilëğöz,</i>	Çağırılmayı beklemeden buyurun,
<i>Ey koda-kodağıylar</i>	Ey dünürler.
<i>---Kügerçenner görliy gël bërge</i>	---Güvercinler ötüşür beraber,
<i>Gël görleşiyk bërge gomërge,</i>	Biz de ömür boyu ötüşelim beraber,
<i>Ey koda-kodağıylar.</i>	Ey dünürler.
<i>---Can ërëdë tatlı süzëğözge</i>	---Can eridi tatlı sözlerinize,
<i>Rehmet sıy-hörmetëğözge,</i>	Teşekkürler hürmetinize,
<i>Ey koda-kodağıylar.</i>	Ey dünürler.

Toplanmanın devamında genç erkekler bu evden kadınların toplandığı eve yani kendi eşlerinin yanına giderler. Savım yemeğinde bu ayıp sayılmaz. Hep beraber eğlenip, şarkılar söyleyip *kubız* “kopuz”, *kuray* “genellikle boru saplı bitkilerin gövdelerinden yapılan üflemlili müzik aleti” çalıp uzun süre dans ederler. Eğlence durmadan devam eder.

<i>Ay gedër gedeniy.</i>	Ey gedir gedeniy.
<i>Vay gedër gedeniy.</i>	Vay gedir gedeniy.
<i>Gedër-gedër, gedër-gedër.</i>	Gedir-gedir, gedir-gedir.
<i>Gedër-gedër, gedeniy.</i>	Gedir-gedir, gedeniy.
<i>Ariş këtërkesëmë.</i>	Çavdar kitirkesimi.
<i>Boday këtërkesëmë.</i>	Boday kitirkesimi,
<i>Këtër-këtër, këtër-këtër.</i>	Kitir-kitir, kitir-kitir.
<i>Këtër këtërkesëmë.</i>	Kitir kitirkesimi.
<i>İpiy basasım da bar,</i>	Ekmek yapasım da var,
<i>Qazan اساسım da bar,</i>	Kazan اساسım da var,
<i>Böyërkeyëme tayanıp</i>	Elim belimde durup
<i>Biyëp alasım da bar.</i>	Oynayasım da var.
<i>Qara tavıq çirlegen.</i>	Kara tavuk hastalanmış.
<i>Qara tavıq qaz bulmas,</i>	Kara tavuk kaz olmaz,
<i>Utın bëtse, yaz bulmas.</i>	Ot büyüyünce bahar olmaz.
<i>Bas-bas, şoma bas.</i>	Bas bas, şoma bas
<i>Şoma basarğa kirek,</i>	Şoma basmak gerek,
<i>Medinekey tuyında</i>	Medinekey bayramında
<i>Künël açırğa kirek.</i>	Eğlenmek gerek.

*Ette-tete, ette-te
Sikelte de mikelte,
Cırı bêtkeç, ak tütiy
Takmaq eyte de eyte.*

Eşe dosta söylenir:

*Sakmar suları ğına yarında
Sanduğaçlar sayrıy talında.
Avır yullar ciñël bula iken
İr-yëğëtlər bulsa yanıñda*

Konukların ev sahibine, ev sahibinin konuklara şarkısı:

*---Ayday yaqtı yözëğëz le,
Ay, temlë kıımızığız,
Rehmet hörmetëğëzge le,
Gël behëtlë bulıgız.*

*---Ceydëm kindër basasın,
Bëznëñ hetër qalsa qalsın,
Sëznëñ hetër qalmasın.*

Kız çocuk hakkında şarkı:

*Bık vaq kına yafrak kına
Bağçada kuvak kına,
Kız balağa süz eytmeğëz,
Ul sëzge kınak kına.
Bolınnar da ğına al çeçke,
Kız balaqay matur bër çeçke,
Şiñmesën le iyë ul çeçke
Etkey yortlarınnan kitkeç te.*

Kızın annesinin şarkısı:

*Sayrıy bilbil, sayrıy la bilbil,
Moñlanır bilbilqayım,
Sayrıy ul, özëlëp le sayrıy
Oçırtağan balakayın.
Yaratamın yoldızlarını,
Yaratam moñsu aynı,
Moñayırmanın indë min de*

Ette tete, ette te,
Sektirme de mektirme de
Şarkısı bitince teyzeye
Koşma söyle de söyle.

Sakmar sularının kenarında
Bülbüller öter dalında.
Zor yollar kolay olurken
Yiğitler olsun yanında...

---Ay gibi aydınlık yüzünüz,
Pek nefis kımanızız,
Teşekkürler hürmetinize,
Hep bahtlı olunuz.
---Yaydım kendir basasın,
Bizim hatırımız kalırsa kalsın,
Sizin hatrınız bizde kalsın.

Pek küçük yapraklar
Bahçede tek tük çalılar,
Kız çocuğa laf söylenmez,
O size sadece misafir.
Çayırarda al çiçek,
Kız çocuğu güzel bir çiçek,
Eğilip solmasın o çiçek
Baba evinden sonsuza dek.

Öter bülbül, öter bülbül,
Hüzünlenir küçük bülbülüm,
Öter, şarkı söyleyip öter
Uçup gider yavrucağın.
Seviyorum yıldızları,
Seviyorum hüzünlü ayı,
Kaygılanıyorum şimdi ben de

Sağınıp balakaynı.

Özleyip yavrucağıını.

Sağma çayı içme meclis sonuna kadar sürer. Eğlence, şarkı, türkü söyleme sürekli devam eder:

Urmannar da ğına urmannar,

Ormanlar sadece ormanlar,

Urmannarda ğına burannar.

Ormanlarda sadece fırtınalar.

Utka-suğa töşerdey çaqlarda

Ateşe, suya düştüğün zamanlarda

Yolıp qala duslar, tuğannar...

Kurtarır dostlar, akrabalar...

Yerde yapılan kolektif danslar henüz geleneğe girmemiştir ama koşma okuyup tek başına dans etmek çok popülerdir:

Töşesēñ de biyërge,

Başla dans etmeye,

Tayanasıñ böyërge,

Koy elini beline,

Tuyda, tuyda biyërge

Düğünde dans etmek

Bik kilēşe biyēmge

Pek yakışır damat annesine.

Ciñgeçeyēm, cingeçey,

Yengeciğim, yengeciğim

Sinnen şiker, minnen çey,

Senden şeker, benden çay,

Ciñgēl bulır çey eçkeç.

Kolay olur çay içmesi,

Biyēp kiter qayınıgeç.

Dans edip gider görünmesi.

Anda çiten alaçık,

Orada kenarda kulübe,

Monda çiten kēlettēr,

Burada kenarda kilerdir,

Tuyğa kilgeç parlaşıp,

Düğüne gelince eşleşip,

Biyërge de kirektēr.

Dans etmek gerektir.

Qanat qoda kilgendēr,

Kanat dünür gelmiştir,

Qırpuv bürēk kiygendēr.

Kürklü şapka giymiştir.

Söykēmlē söyek kēne,

Sadece sevimli kimse

Özdēre biyēp kēne.

Dans edip söylemiştir.

Gece yarısı yaklaşınca (*savım aşu* “sağma aşu” gündüz yapılmaz), meclis hâlâ devam eder. Sofralara düğün ikramlıkları, *çekçek* “lokma gibi yağda pişirilen bir tatlı”, *kümeçler* “beyaz undan pişirilen yuvarlak ekmekler” konulur. Konuklar balla dondurulmuş düğün çekçeğini öve öve yerler. Buna şükran bildirmek üzere çanaklara bozuk para atarlar.

Konuklar döndüğünde sofraya *tokmaçlı aş* “et suyunda pişirilen şehriye çorbası”, çorbadan sonra doğranmış et, etin ardından da başka türlü yiyecekler; *katık* “yoğurt”, *qort* “kırmızı çökelek”, vişne suyu getirirler.

Eğlence durmadan devam eder ama avlulara, sokaklara çıkıp dans edilmez, şarkı söylenmez ve gürültü yapılmaz. Eğlence, ikramlar sadece ev içinde olur.

İşte kız tarafı tarafından düzenlenen bu keyifli yeme içme meclisine *savım aşısı* “sağma aşısı” denir.

***Kiyev kilüv, kiyev aşısı kitörüv* “damat yemeği getirme”**

Kızları görerek evlenme neredeyse yoktur. Bu yüzden *yavçılıy* “görücü gönderme” başladığında cesur ve becerikli delikanlılar müstakbel gelinlerini görmenin bir yolunu bulurlar. Çoğunlukla nikâh kıyılıp ilk düğün yemeği verildikten sonra görüşülür.

Ƙodalar “dünürler” düğünden sonra geri döner. Damat akşamleyin gelir. Onu, kızın erkek kardeşi ya da bir erkek akrabası at ile alır. Kardeşe yani kayınbiradere, enişte çakı hediye eder. Misafiri delikanlılar, gençler karşılar. Damat eve girdiğinde içerideki kapının iki tarafında iki çocuk durur. Bunlar kapı kolu tutucularıdır. Kapı kolu tutucularının biri koşma söyler:

<i>Kër, ciznekey, tış salkın,</i>	Gir, enişte, dışarısı soğuk,
<i>“İşek bavi” bër altın,</i>	“Kapı kolu” bir altın,
<i>Bëznëñ apa mëñ altın!</i>	Bizim ablamız bin altın!

Koşma biter bitmez taze damat çocuklara küçük paralar verip odaya geçer. Onu karşılayanlar çıkıp gider. Şimdi damadın yanına gelini getirirler, yengeler, ablalar ön tarafta kalır. Kız elini vererek damat ile selamlaşır. İkisi namaz kılarlar. Ondan sonra önceden hazırlanmış sofrada baş başa yemek yerler. Sabaha kadar buraya giren çıkan olmaz. Evin içi önceden toplanmış, süslenmiş; perdeler, çarşaflar serilmiş, yatak döşenmiştir.

Pencerelerin iç perdeleri indirilmiş, dış kapakları kapatılmıştır. Vakit geç olmuştur. Bu gelin ile damadın buluşma âdetidir.

İkinci gün yeni evli çift sabah *munça* “buharlanarak, ovunarak yıkanılan özel yer, sauna”dan dönüp çay içsin diye erkenden damat yemeği getirmeye başlarlar. Her iki tarafın yakınları, akrabaları, komşuları, *kömeyler* “can dostlar”ı, arkadaşları, üç dört gün boyunca damat yemeği: *Töçë Ƙoymaq* “mayasız hamurdan akıtma” ile *tebe* “yumurta kavurması”, *töçë Ƙoymaq* “mayasız hamurdan akıtma” ile kaz eti, *Ƙoymaq* “akıtma” yanına biraz koyulan *çekçek* “pişi gibi yağda pişirilen bir tatlı” ya da birer çeşit çilek taşırlar. *Ƙoymaq* “akıtma” olmadan damat yemeği olmaz.

Komşular, kızın dostları, ahiretliği tatlı tatlı yiyecekler ile beraber semaver kaynatıp getirirler. Onlar hakkında: “Damat yemeğine pek önem vermişler, semaverler koyup getirmişler” diye söylerler. Yemek getirenler

yemeklerini sofraya koyarlar. Genç çiftin her yemekten yemesi gerekir. Damat yemeği getirenler çayla ağırlanır ve damat ile gelin onlara hediyeler verir. Kız tarafından yemek getirenlere damadın alıp geldiği hediyeler: Koku sabunu, parfüm, allık, pudra, ayna gibi eşyaların bir ikisi ve biraz para verilir. Damat tarafından yemek getirenlere nakışlı *alyapkiç* “önlük”, *biyelay* “eldiven”, *kulyavlık* “el havlusu”, *kükrekçe* “göğüslük” gibi eşyaların bir ikisi ve biraz para verilir. Para, damadın kesesine göre her iki tarafa da verilir, çoğu zaman verilmeyebilir, bu ayıp sayılmaz.

Yemek getirenlerin çok olduğu zamanlarda damadın hediyeleri yetmeden bitebilir. O zaman evden tekrar hediye alıp gelmek doğrudur. Çünkü hediyeler sadece damat yemeği getirenlere değil, *ciñgeçeyler* “yengeler, gelini hazırlayan kişiler”e, damadın ablalarına ve baldızlara da bölüştürülür. İlk gece damat yatağını hazırlayan yengeye, ilk sabah *kıyev munçası* “damat hamamı”nı yakan kişiye bu eşyalardan pay verilir. Bu zenginlikten ya da malın fazlalığından değildir elbette. Âdet böyle olduğu için mümkün olduğu kadar yerine getirmek gerekir.

Damat gelini ilk ziyaret edişinde dört gece konaklar. Bu üç dört gün içinde bir yemek meclisinde kızın anne-babası ile görüşür. Dedesine, nenesine (gelinin anne-babasına dede nene denir) hediyeler verir. Bu hediyeler *baş yavlığı* “başörtüsü” ve *tübetey* “fes benzeri süslü bir erkek şapkası”dır. Gelin ile damat arasında da hatıra hediyeleri (*yözək* “yüzük”, *bélezək* “bilezik”, *kulbav* “inci mercan bileklik”, *kulyavlık* “el havlusu”, *tübetey* “fes benzeri süslü bir erkek şapkası”) alıp verme âdeti vardır.

Bu, damadın geline ilk kez gelişidir. Bundan sonra her haftanın perşembe gününde çağırılıp ikişer gece konaklayıp gider. Yavaş yavaş sadece haftada bir gün gitmeye başlar. Böylece kayınpederinin evine yaza kadar yani gelin getirilinceye kadar konuk olur. Fakat kız verme, evlendirme, düğün yapma, âdete göre sonbaharın sonuncu ayında, kışa girerken başlar.

Düğünlerde çok sayıda farklı yemek meclisleri düzenlenir. Fakat bu yiyecek ve içeceklerin dolup taşmasından değildir elbette. Yemeği veren kişi de yemeğe gelen misafirler de ekmeğin ve tüm rızıkların tasarrufunu, nasıl hazırlandığını, kadrini çok iyi bilirler. Bal, tereyağı, kıyma gibi yiyecekler sofralarda pek sınırlı bulunur.

Çekçek aşısı “çekçek sofrası”

Damat, gelinin evine geldikten sonra kız tarafı *çekçek aşısı* “lokma gibi yağda pişirilen tatlı” sofrası düzenler. Bu yemeğe konu komşu, iki tarafın soyundan gelen erkekler, delikanlılar çağırılır. Konuklar toplandıktan sonra sofraya *toğmaçlı aş* “et suyunda pişirilen şehriye çorbası”, ondan sonra da doğranmış et koyulur. Genç misafirler çorba, et, *katık* “yoğurt”, *sözme*

“süzme yoğurt” ve *ërëmçək* “çökelek” yerler. Çay içildikten sonra bala batırılmamış *çekçek* ya da *koştələ* “hamuru küçük parçalara ayırıp yufka haline getirdikten sonra kenarlarına dil şekli verilen bir çeşit Tatar tatlısı” getirilir. Yaşı küçük çocuklar oynaya oynaya *çekçek* yerler. *Çekçek* çok fazla yapılır. Ancak kabın içinde bırakmak değil, yemek daha iyidir. Yemek bitmeden kız *çekçeği* için şükran bildirilir ve sofraya para atılır. Yani sofraya değmiş, oturmuş her genç konuk para verir. Bu paralar *yereşelgen kız* “sözlenmiş kız” içindir.

Kiçektërëlgen tuy “geciktirilen düğün”

Nikâh yemeği geçince geleneğe göre damadın anne-babası kız tarafındaki düğüne gittikten sonra kızın anne-babasının da damat tarafındaki düğüne gitmesi gerekir. Fakat düğün masraflarının karşılanamaması sebebiyle bu ziyaret çoğunlukla ertelenir. Karşı tarafın kutlamasına *kız ozat* “kızı damadın evine uğurlamak”tıktan sonra bir iki yıl geçince gidilse de olur. Ayıp sayılmaz.

Kırğa çığuv “kıra çıkma”

Yaz mevsiminin güzel bir gününde damat, müstakbel gelini alıp gelir. Bugünlerde yeni evleneceklerle özellikle ilgi gösterilir. Kız tarafı onları yemeğe çağırır, hürmet gösterir. İki üç gün böyle geçer. İşte bir sonraki gün kız evden ayrılacaktır. Tam o gün, süslenmiş çifte atta damat ile müstakbel gelin ve onların en yakın arkadaşları on on bir kişi hep beraber kıra giderler. Girilmesi yasak olmayan, tabiatın güzel bir yerine varırlar. Çiçekler toplar, yemyeşil, hoş kokulu bitkiler ile at arabasını süslerler. *Garmun* “akordeon” ile oynayıp, şakalar, fıkralar ile eğlenip dinlenirler. Az miktarda yemek yiyip kımız içenler.

Gelin ile damada bir ya da iki kişi şu şarkıyı söyler:

Ak dulkınnar uynıy diñgözde, Ak dalgalar oynuyor denizde,
Ak behetler teliym min sezge. Ak bir baht diliyorum ben size.
Par akkoşlar yöze le sularda, Eş kuğular yüzüyor sularda,
Oşşatamın sezne şularğa. Benzetiyorum sizi onlara.
Ak dulkınnar uynıy diñgözde, Ak dalgalar oynuyor denizde,
Saf mehebbet teliym min sezge. Saf muhabbet diliyorum ben size.
Par akkoşlar kebék le ikégöz, Eş kuğular gibi ikiniz,
Sürëlmesen mehebbetégöz. Eksilmesin sevginiz.

Şarkıya başka şarkı bağlayıp devam eder:

Östendegë le zeñger külmegëñ Üstündeki mavi gömleğin
Koyaşlarda gına uñmasın, Aydınlıklarda solmasın,

Qavıırğa sızge nasıyp buldı, Kavuşmak size nasip oldu,
Ayırım sızge nasıyp bulmasın. Ayrılmak nasip olmasın.
Qavıştıǵız izǵe le seǵatte, Kavuştunuz kutsal saatte,
Küzǵéz le kúızlerden kitmes, Gözünüz gözlerden gitmez,
Séz güzelkeylerněñ arasınnan Siz güzelliklerin arasından
Doşman tüǵel, ciller de ütmes. Düşman deǵil, rüzgâr bile geçmez.

Ara sıra karşılıklı dans ederken koşma söylerler:
Bas-bas çiremge Bas bas çimene
Biyě-biyě digende. Dans dans denince.
Kěçě koda çiber le, Küçük dünür güzel elbette,
Qaysı kızını dimlerge?! Hangi kızını razı etmeli böylece?!

Sonra bu yerden kalkıp şarkılar söyleyerek ıssız yolları gezip pek çok yerde dolanırlar. Böyle yaparak evinden ayrılacak kızını, doğup büyüdüğü, çilek, ot topladığı kırlar, çayırlar ile vedalaştırırlar. Bu başka köye gelin olup gidecek kız için vedalaşma kabul edilir. Fakat evlenecek çift aynı köyden olursa yine de kır gezisine çıkılması gerekir. Âdet böyledir.

At üzerinde gezerken şarkı söylerler:

Eremelerde yördem min, Ormanlarda gezdim ben,
Börtěgenner özmedem. Bögürtlen kopartmadım.
Bězden ayırılǵatın da Bizden ayrıldığında sen
Bik boyıkma, güzelem. Çok üzülme, güzelim.
Süzěn yomşak, yözěñ koyaş, Sözün zarif, yüzün güneş,
Qaşın tuǵan ay ǵına, Kaşın doğan ay,
Elle öncě sibelgenmě Yoksa inci mi saçtın sen
Kěrfěk aralarıña... Kirpik aralarına...

Kilěn töşerüv “gelin getirme”

Gelin getirme yazın en güzel zamanında, budama bitip ot biçmeye gitmeden önceki bir iki gün içinde gerçekleştirilir. Oğullarını evlendiren anne-babalar kendi aralarında anlaşır gelin almayı bu günlere denk getirmeye çalışırlar. Bu sayede hem eğlence hem de konuk ağırlama kolay olur diye hesaplarlar.

Gelini en az üç dört koşulu at ile getirirler. Her at, her araba süslenir: Yularlara allı güllü *qulyavlıqlar* “el havluları” takılır, boyunduruklarına *sölgeler* “havlular” asılır, araba arkasına el işi kilimler koyulur. En öndeki zilli çift atta gelin ile damat ve atı süren *kıyev yęǵet* “sağdıç, damadın yardımcısı”i, ikinci ve üçüncü atlarda kızını uğurlayan misafirler gelir. Dör-

düncü olarak gelen atı bir delikanlı çeker. Bu at arabasında kızın eşyalarını koyduğu mihr sandık, minder, yastık, keçe yorgan, askılı kovalar vardır. Araba arkasına küçük bir sandık ya da kutu koyulmuştur. İçinde kızı uğurlayanların yiyecekleri vardır.

Burada en dikkate değer şey şudur: Damat kapıdan girdiğinde güzelce katlanıp dürülmüş olan gelin havlusunu kendilerini karşılamaya gelen kişilerin üzerine atar. İnsanlar gürültü yapıp hediye yi yakalamaya çalışırlar. Bu sırada çift at, kapı önüne geçip eşik dibinde durur ve gelin, kapı önüne koyulmuş mindere atın üzerinden pek becerikli şekilde atlayıp iner. Kadınlar gelinin etrafını kuşatıp onu eve sokarlar. Geleneğe göre genç gelin beyaz giyinir, başındaki *kalfak* “Tatar kızlarının başlarına taktıkları küçük süslü şapka” ya da *koma çitlë bürëk* “kürk kenarlı başlık” üstünden tül şal ile örtünür veya (pek nadir) tamamen beyaz şal ile örtünür. Yüzü görünmez fakat onun hıçkırarak ağladığı yine de anlaşılır. Ağlamayan gelinler pek azdır. Hatta onları “Adı çıktığı için ağlamıyor” diyerek suçlayanlar da olur. Damat da mümkün olduğu kadar güzel giyinmeye çalışır elbette: Etek ucu püsküllü, yaka bağı saçaklı, iplikli gömlek (gelin hediyesi), gömlek üstünden *kamzul* “yelek” ya da önü açık kısa *cilen* “rüzgârlık” giyer.

Kızı geçirmeye gelen konuklar da kapı dibindeki insanlara, karşılamaya gelenlere, *kulyavlık* “el havluları”, mendile sarılmış *çekçek* “lokma gibi yağda pişirilen tatlı”, *biyeley* “eldiven” gibi eşyalar atarak avluya geçerler. Sadece dördüncü attaki delikanlı hediye atmadan eve girer.

Gelin gelen bu evin avlusu da insanlar ile doludur. Bellerine kemerler, havlular sıkıştırmış becerikli ağabeyler mi dersin, kollarını sıvamış yengeler mi dersin, çoluk çocuk, nene-dede mi dersin hepsi buradadır. Gürültü yaparak gelirler, gelin hediyelerini, kızı geçirmeye gelenlerin dağıttığı hediyeleri ve onları yakalayan beceriklileri överler. Çünkü gelin geldiğinde hediye alma, *saban tuy* “saban bayramı”larında güreşerek hediye kazanma gibi sayılır. Havlu takan kişi hünerli, becerikli olarak görülür ve köyde çabukluğu duyulur. Zamanına göre bu küçük hediyeler de değerlidir.

Konukların eve gelmesi bittikten sonra kadınlar çarşaf içindeki yeni gelini çay ile ağırlarlar. Çaydan sonra kızı uğurlamaya gelen *ciñgeçeyler* “yengeler, gelini hazırlayan kişiler”, ablalar gelinin eşyalarını kayınbabasının evine koyup çıkarlar. Geline görünçesi *çikken alyapkiç* “nakışlı önlük”, *kükrekçe* “göğüslük” gibi eşyalar, kayınbiraderi *kulyavlık* “el havlusu”, *perçatka* “eldiven” gibi eşyalar verir.

Gelini uğurlamaya gelen misafirler burada iki üç gün dururlar. Ev sahibi gelin getirme şerefine yemek meclisi düzenler. Yemeğe gider, eğlenirler.

***Su yolu kürsetiv* “su yolunu gösterme”**

Giyinip süslenmiş, askılı kova takmış bir grup kız, şakalar yapıp eğlenceli sözler söyleye söyleye su yolunu göstermek için gelini pınara götürürler. Gelin başka bir köyden de olsa aynı köyden de olsa bu âdet yapılır. Su yolunu görmeden hiçbiri kalkıp gitmez. Âdet budur. Kızlar su alır. Taze gelin kova da taşımaz, su da getirmez çünkü o hâlâ misafirdir.

***Kilën aşu* “gelin yemeği”**

Gelin geldikten bir hafta on gün sonra damadın akrabaları taze gelin adına eve yemek getirirler. Buna *kilën aşu* “gelin yemeği” denir. Gelin aşu tavada pişirilmiş *maylı koymak* “tereyağlı akıtma”, *kölçe* “pide” ya da etli yemektir. Yemek getiren kişi çabucak, bazen çay bile içmeden geri döner. Hediye verme alma merasimi yapılmaz.

***Ėlöv Ėlöp këröv* “hediye asıp girmek”**

Taze gelin damadın en yakın akrabalarının evine ilk kez gittiğinde eli boş değil, hediye olarak demire havlu asarak girer.

***Bebey aşu* “bebek yemeği”**

Anne, bebeğini doğurduktan sonra onun ve yeni doğan çocuğun sağlığı şerefine konu komşu, akraba, eş dost yemek getirir. Bebek aşu *kölçe* “pide” ve *koymak* “akıtma”tır. Yemek getirenler elbette bebeğe sağlık sıhhat, talih diler, eline alıp dilediğince sever ve gönülden kutlar. Genellikle bu ziyaret uzun tutulmaz, kısa sürede geri dönülür.

***Bebey tuyı (İsēm tuyı)* “bebek kutlaması (isim kutlaması)”**

Bebek doğduktan sonra bir hafta on gün dolduğunda adı konur. Ad verme meclisine *bebey tuyı, isēm tuyı* “bebek kutlaması, isim kutlaması” denir. Anne-babalar çocuğa isim koymakta acele ederler. Çocuğa ne kadar çabuk isim verilirse o kadar yüceleceğine inanılır. Bazı kimseler “Çocuk adsız uzun süre durursa onu periler değış tokuş edebilir” diye inanır.

Bebey tuyı “bebek kutlaması” için büyük bir yemek meclisi planlanır. Anne-baba, ikramları mümkün olduğu kadar iyi hazırlamaya çalışırlar.

Meclise önce erkekler girer. Burada çocuğa ismi molla verir. İsim koyulunca yemekten önce sofraya halkı çocuğun yattığı mindere (çocuğun üstüne) para atar, çocuğu kutlar. Yenip içildikten sonra meclis tamamlanır.

Bundan sonra kadınlar toplanır. Meclis pek eğlenceli başlar. Gelen bir konuk güler yüz ile bebeği eline alıp sever, her biri bebeğe tatlı sözler söyler, onu övüp uzun ömür, talih dilerler. Dünyaya yeni gelen bu kişiye hediyeler verilir. Üstüne yağ serperler, kokulu sabun, el yapımı gömlek, küçücük *kalfak* “kalpak”, *başlık* “şapka”, *tübetey* “fes, takke”, *ak bilev* “beyaz kuşak” gibi eşyalar verirler. Bu şekilde çocuğu kutlarlar, erkekler

meclisine göre daha çok eğlenirler. Şamatalı geçer. Sofraya yemek getirilince anne, bebek kutlaması şerefine ebesine ve en yaşlı kişiye hediyeler verir. Sofralara *tokmaçlı aş* “et suyunda pişirilen şehriye çorbası”, et, *katık* “yoğurt”, süttten yapılan başka yiyecekler konur. Sonra çay içilir. Çayın yanında tava yemekleri ve tarla meyveleri bol olur.

Kaz ömesë “kaz imecesi”

Bembeyaz karlar indiğinde *kaz ömeleri* “kaz kesim imeceleri” başlar.

Kaz tebikmeği “ekşi hamurdan pişirilen çörekten daha kalın olan yiyecek” ile sabah çayı içildikten sonra imeceye gelen kızlar divana ve sandalyelere dizilerek oturup kaz yolarlar. İş; söylenmemiş, dile getirilmemiş bir yarış gibi yapılır. Burada kimin nasıl kaz yolduğu, nasıl temizlediği gözler kapalı olsa bile görülür. Bu yüzden herkes başarısız olmamak için çalışır: “En temiz kazları çok olsun, *aķ şalkın* “beyaz şalgam bitkisi” gök gibi olsun. Çırpı gibi olursan sana çıtkırıldım derler.” İşin en alevli zamanında, sabah değil, akşam değil tam iş ortasında erkekler gizlenerek gelirler. Fakat bu rahatsızlık vermez, aksine işi harlayıp eğlenciyi arttırır. Sahibi neşeli bir insansa şarkılar söylenir, danslar edilir. Kızlar alçak sesle birer birer eşleşerek şarkı söylerler. Fakat tüm evde yankılanacak şarkılar söylenmez. Erkekler *garmun* “akordeon” alıp gelir (garmunu cübbe altına gizleyip girerler), danslar edilir. Yine de günün büyük bir kısmı iş ile geçer. Şarkılar, danslar iş aralarında, zaman zaman yapılır. İmecenin komik, nükteli sözleri, oyunları, kahkahaları bitmez. Sahibi eğlenceli olursa kızlara delikanlılar ile konuşma, sırlaşma imkânı da verilir.

Akşam, dere yolunda delikanlılar dolaşır. Kızlar kaz yıkamaya iner. Onların ardından bir çocuk ya da imeceye gelmiş bir kız evden dereye kadar yollara kaz tüyleri saçar. Bunun anlamı, tabiri şöyle anlatılır: “Gelecek yıl kaz sürüsünün bir ucu kapı dibinde diğer ucu dereye olacak kadar çok sayıda olsun. Patikada bu kaz tüyleri boydan boya yün gibi sıralansın.” Kazlar kesildiğinde eğlenceli koşuşturma başlar, oyunlar oynanır. İmeceye gelen kızlar yeni kesilmiş kazların boyunlarını kaldırıp kanlarını uzak yerlere serpmeye çalışırlar. Kan ne kadar uzak yere serpilirse gelecek yıl kazların o kadar çok olacağına inanılır.

Kazları yıkadıktan sonra dönmek için yemek hazırlanır, imeceye gelenler kaz eti ile ağırlanır. Geri dönecek herkese kaz başı, mide, kanat gibi parçalar verilip gönderilir. Bunlar evdekiler için ikramdır.

Kiç uturuv “akşam oturması”

Geceler uzadığında kızlar, yeni gelinler birbirine akşam oturmasına giderler. Bu ziyarete el işi, örgü, nakış ile gelinir. Harikulade eğlenceli geçip komik olaylar, fıkralar anlatılır, gece boyunca konuşup, iş işleyip otururlar.

Yaptıkları işleri karşılaştırıp birbirlerini överler. Nakışlarına hayran olurlar, bir *kömeş* “can dost”ın *Nasıybulla* “nasibi olan kişi” için yaptığı beş parmaklı eldiveni giyip onun hakkında komik sözler söylerler. Ayağa kalıp güler, oynarlar... Nasıpları hakkında fıkralar anlatırlar.

Uzun bir iş işleme akşamından sonra gelinler, yaşı büyük ablalar geri dönerler. Kızlar ise daha fazla oturmak için kalırlar. Bu *avlağ öy* “kızların ve erkeklerin bir arada eğlendikleri تنها ev” değildir. Büyüklerin, ev sahiplerinin evde olması gerekir. Onlar çoğunlukla köşe tarafta ya da başka bir evde dinlenirler. Oturmaya gelenleri rahatsız etmezler. Ev sahipleri bir yere gittiği zaman evin reisi olarak evde sadece bir nene kalınca kızların akşam oturması daha da komik, şakalı, şarkılı türkölü, şamatalı geçer.

Pencere dibine usulca delikanlılar gelir. Onların usulca gelişini içerideki kızlar hemen sezer. Bir delikanlı pencere pervazını aralayıp evin içeridekilere bakar. Onu tanıyan kız pencereden aşağı delikanlıya ayna gösterir. Bu “yüzüm senin için aydınlandı” demektir. Fakat tanımadıkları, önceden bilip görmedikleri erkeğe ayna göstermezler.

Beğenmediklerine de ayna göstermezler. Küçük ayna kızlar arasında elden ele dolaşır. Yani görülen, sevilen erkeklere pencereden ayna parlatılır. Ses çıkartmadan sadece ağız, dudak, yüz ve göz hareketleri ile konuşurlar. Akşam oturması yapanların yanına erkeklerin girmesi âdetinde yoktur. Çünkü bu, *avlağ öy* “kızların ve erkeklerin bir arada eğlendikleri تنها ev” değildir.

Burada toplanma, eğlenip oturma, iş işleme elbette şarkısız geçmez. Genellikle yaşça büyük yalnız nenede ya da erkek olmayan bir evdeki akşam oturmasında şarkı söylenir, iş aralarında şiir okunur.

<i>Qarlığaçaqay qara, muymı ala,</i>	Kırlangıç bakar, boyun alır,
<i>Havalarğa mēnēp yul ala,</i>	Gökyüzüne çıkıp yol alır,
<i>Behētlēkey bala ilde qala,</i>	Bahtlı çocuk memleketinde kalır,
<i>Behēsēzē kitēp yuğala.</i>	Bahtsız olan gidip kaybolur.
<i>Citēn matur üzēnēñ cirēnde,</i>	Pamuk kendi güzel yerinde,
<i>Ciken matur la üz külēnde,</i>	Su kamışı kendi güzel gölünde,
<i>Behētē gēne bulğan balalar</i>	Bahtlı olan çocuklar
<i>Cöriy le şul tuğan ilēnde.</i>	Yaşar doğduğu memleketinde.

<i>Cey de yeşēl, kış da yeşēl</i>	Yazın da yeşil, kışın da yeşil
<i>Ariş basuqayları,</i>	Çavdar tarlaları,
<i>Bılbıl tal tibretken kēbēk</i>	Bülbülün dal titretir gibi

*Ayak basukayları.
Yılmayuvı, küz qaraşı
İrkelidër yöreknë,
Anı ğına söye canım
Başka bërķem kirekmi?
Beylim elë aq biyeley,
Bülek itsem, kiyersëñ,
Meħebbetëñ saf, nıķ balsa,
Sürëlmıyçe söyersëñ.*

*Ayak basmaları
Gülüşü, bakışı
Nazlıdır yüreği,
Yalnız onu sever canım,
Başka biri gerek mi?
Düğümleyeyim şimdi ak eldiven,
Hediye etsem, giyersin,
Sevgin saf, sağlam olursa,
Hiç eksilmeden seversin.*

*Alanda ğına alsuv çeçke.
Çeçëlebëz üsëp citkeç te.
Çeçëlmes te idëķ, ay, bëz bër de,
Şulay yazılmasa tekdiyrde.
Biyëķ tavnıñ ğına başlarında
Balanqaylar ëzliy pak cirnë,
Tekdiyr kalemnerë bëzde balsa,
Bëz nişletmez idëķ tekdiyrnë!*

*Ormanda sadece pembe çiçek,
Saçılırız büyüyünce,
Saçılmayabilirdik biz de,
Böyle yazmasa kaderde.
Büyük dağın başlarında
Geyikler arar saf yeri,
Kader kalemi bizde olsa,
Biz yapamazdık takdiri!*

*Ay yaqtısı bigrek yaqtı
Uturıp mercen tēzerge,
Kürkem sabırlıķlar kirek
Sağında tüzerge.
Ap-ak qayın-yalgız qayın
Tırbele basuvlarda,
Minë tik sin töşeresëñ
Bër utķa, bër sularğa*

*Ay ışığı en büyük ışık
Oturup mercan dizmek için,
Muhteşem bir sabır gerek
Özleme dayanmak için.
Bembeyaz kayın, yalnız kayın
Sallanır tarlalarda,
Beni bir tek sen düşürürsün
Bir ateşe, bir sulara.*

*Tēzezege kilgensëñ,
Bürķëñ basıp kiygensëñ
Basıp kiyseñ de tanıym
Çıgarğa heyle tapmıym
Ay duslarım,
Apararım, kızlarım,*

*Pencereye gelmişsin,
Burkanı alıp giymişsin.
Giysen de seni tanıırım
Çıkarman için hile yapmam.
Ey dostlarım,
Ablalarım, kızlarım,*

Terezeden ay kararı,

Pencereden ay bakar,

Çayıp kitsek te yarıy

Geri dönsek de yarar.

***Urnaş peşerüv* “tenha evde yemek pişirme”**

Tenha bir evde yemek pişirme kışın uzun gecelerinde yapılır. Bu işi düzenleyen bir iki kız yemeğin nerede pişirileceği ve aralarında topladıkları parayla neler almak gerektiği konusunda dostları ile konuşur.

Yemeğe katılanlar genellikle gelirken yiyecek içecek getirir: biraz et, birer çanak un, yumurta, tereyağı, konuşulduğu kadar para (çoğu zaman para toplanmaz ya da çok az toplanır). Bu erzaklar yemek pişirmek için belirlenen eve sabahtan akşama kadar getirilir. Akşama doğru yemeğe katılacaklar gelir. Hep beraber pişirip ziyafet sofrası hazırlamaya girişilir. Yiyecekler içecekler hazırlandığında ev içi şamata başlar: Kızlar oynar, güler, şarkılar söyler.

Ateş biraz geçince yemekler de hazır olur, toplanan para ile alınan şeker ya da şekerlemeler de sofraya konur.

Burada da delikanlılar pencere dibine gelmeden olmaz. İçeri alınırlar ve kızlar ile beraber *pilmenlë aş* “mantı çorbası”ı, yani toplantının ilk yemeğini yerler. *Pilmenlë aş*’ı yerken en dikkate değer kısım şudur: Deneme sınama mantıları kimlere çıkacak? Misafirler hiç saklamadan o mantıları göstermek zorundadır. Fakat tabakta böyle mantılar pek çoktur. Şanslı kişiye tamamen hamurdan yapılmış mantı, temiz gönüllüye undan yapılmış, tahsilliye kâğıttan, arıcıya, zengin olacak kişiye tahta gibi sert birkaç bezelyeden yapılmış mantılar çıkar. Acı dilliyeye tamamen soğan, kötü gönüllüye tamamen biber atılıp yapılmış mantılar çıkar. Hamur mantı da un mantı da diğerleri de teker teker çıkar, onları gösterirler. Sadece soğanlı ve biberli mantılar hiç kimseye “çıkamaz”. Çünkü hiç kimse acı dilli, kötü gönüllü olmak istemez. Fakat kimin gözü yaşarsa bunlarla bağlantı kurarlar: “Soğanlı mantı sana çıkmış, sen göstermeden yutmuşsun!”, “Biberli mantı sana çıkmış, sen göstermeden yutmuşsun!”.

Toplantıda şeker, şekerleme olduğunda çay da içilir.

Gençler çeşitli oyunlar oynarlar. Şiire ya da erkekler alıp gelirse *garmun* “akordeon”a eşlik ederler. Şarkılar söylenir, danslar edilir. Fakat erkeklerin uygun bir zamanda çıkıp gitmesi gerekir. Onlar büyüklere sezdirmeden kaçıp giderler.

Erkekler çıkıp gider, kızlar oturmaya devam eder. Yanlarında getirdikleri el işlerini yaparlar. Eğlence devam eder. Uyumak için yattıklarında birbirlerine masal anlatır, bilmece sorarlar.

Avlağ öyde “kızların ve erkeklerin beraber eğlendikleri tenha ev”

Kışın anne-babalar başka köye misafirlige gittiğinde evde çoluk çocuğa göz kulak olmak için neneler ve dedeler kalır, gençler de fırsattan istifade edip *avlağ öy* “tenha ev” meclisi düzenlerler.

Avlağ öy “tenha ev”e gelen kızların (onları misafirlige giden kişinin, yani ev sahibinin kızı çağırır) hepsi de el işlerini getirir. El işi ile beraber oyunlar, eğlenceler, şarkılar başlar:

<i>Par samavır- sigēz ayak</i>	Çift semaver, sekiz ayak.
<i>Çaynır miçallarında,</i>	Kaynar ocaklarda,
<i>Künēl açıyk elē, duslar,</i>	Eğleniyoruz şimdi dostlar,
<i>Bērge kilgen çağında...</i>	Bir arada olduğumuzda...

<i>Ağım suda ağıp kile</i>	Akıntı akıp gider
<i>Yeşēl tal kayırısı</i>	Yeşil dal koparması,
<i>Çarlığaça misal kilgen</i>	Kırlangıca örnek olur
<i>Kaşıñniñ ayırısı</i>	Kaşının arası.
<i>Kiygen külmekkeyēñ aqtır,</i>	Giydiğin gömlek aktır,
<i>Çaptırma bēlen çaptır,</i>	Kopça ile taktır,
<i>Işanmasañ, fallar açtır,</i>	İnanmasan da fallar açtır,
<i>Minēm söyüvēm haqtır.</i>	Benim sevmem haktır.

<i>Bēznēñ duslar al kiysēn,</i>	Bizim dostlar al giysin,
<i>Bēznēñ duslar göl kiysēn</i>	Bizim dostlar gül giysin
<i>Bizge bulası yar tügēl,</i>	Bize uygun yâr yok,
<i>Soqlanıgız, küz tiysēn.</i>	Âşık oluruz, göz değsin.
<i>Alyapçıım kışkarak,</i>	Önlüğüm daha kısa,
<i>Kışkarak ta kışmarak</i>	Daha kısa daha da kısaltma
<i>Ėç sērēmnē ala yazdı</i>	İçimdeki sırrı ala yazdı
<i>Bēllerēmnen çoçkalap</i>	Bellerimden sara sara.

İçerde kızlar şarkı söyleyip gürültü yaparken dışarda pencerenin dibine gelen delikanlılar eve girme zamanını bekler. İlk önce *avlağ öy* “tenha ev”e sadece bir iki delikanlı girer. Çünkü evi korumak için kalan nene sadece konu komşu ya da eş dost olan erkeklerin girmesine izin verir. Bir ikisi girince hemen evin içi kızlar ve erkekler ile dolar. Oynamak, dans

etmek, şarkı söylemek için evin reisi olarak kalan kişiden müsaade istenir, izin alınır.

El işleri bir tarafa bırakılır, oynama, şarkı söyleme başlar, *kubız* “kopuz”, *kuray* “genellikle boru saplı bitkilerin gövdelerinden yapılan üflemeli müzik aleti” ya da *garmun* “akordeon” eşliğinde dans ederler. Bir yandan da koşma söylenir.

<i>İy neveliy, neveliy,</i>	Ey Neveli, Neveli
<i>Enkesë ipiy eveliy,</i>	Annesi ekmek eveler,
<i>Kızı talkan bolğata,</i>	Kızı çorba karıştırır,
<i>Çulpuların çñlata.</i>	Pullarımı şingırdatır.
<i>Garmun niler dip eyte?</i>	Garmun ne deyip söyler?
<i>Özëp biyë, dip eyte.</i>	Kalkıp dans et diye söyler.
<i>Gedër-gedër, gedër gët</i>	Gedir gedir, gedir git
<i>Özëp biyüv bu yëğët...</i>	Kalkıp dans etsin bu yiğit...

Oyunlar burada çoktur. Severek uzun süre oynadıkları: *Arka çabışlı*, *Yözëk alışlı* vardır. Erkekler henüz gelmediğinde kızlar *Bëz bëzlë*, *Kürke*, *Qadërlë kodağiy'* ya da *Qadërlë kiyev* gibi muzip oyunlar oynarlar.

Dizilerek oturup karşılıklı şarkı söylerler:

<i>Yëğëtler: Bëzde kızlar, ay, çiberler,</i>	Erkekler: Bizim kızlar, ey güzeller,
<i>Alaçadan kiyenner,</i>	Alaca renkli giyinmişler,
<i>Uynamıylar da kölmiylar,</i>	Hem oynamazlar hem gülmezler,
<i>Elle niğe kilgenner.</i>	Acaba neden gelmişler?
<i>Kızlar: Tula oyığın qaralğan,</i>	Kızlar: Dokuma çorabın kararmış,
<i>Yıvdır enkeñe birëp.</i>	Yıkattır annene verip.
<i>Kükten töşëp kilmegensëz.</i>	Gökten inip gelmediniz,
<i>Tormağız bëzden kölëp.</i>	Durmayız size gülüp.
<i>Yëğëtler: Bëzde kızlar şul çaklı şul,</i>	Erkekler: Bizim kızlarımız öyle ki,
<i>Akılları tav çaklı,</i>	Akılları dağ kadar
<i>Kiç utırıp sağız çeyniy</i>	Akşam oturup sakız çiğner
<i>Tön urtasına çaklı.</i>	Gece yarısına kadar.
<i>Kızlar: Süsler ëldëm le kabağa,</i>	Kızlar: Elyaflar astım kabağa
<i>Yasarğa dip tereşlë,</i>	Yapmak için lifli,
<i>At tuğarıp cige bëlmiy,</i>	At koşmayı bilmez ama
<i>Üzë saylıy keleşnë.</i>	Kendi seçer gelini.
<i>Yëğëtler: Cilbër-cilbër cil ise şul</i>	Erkekler: Püfür püfür rüzgâr eser,

Ağaç başların kise
Apası oçen kaygırmıyız
Sëñëllerë tağı üse.

Kızlar: Satmağan, almağan cëğët
Kön de bazarğa bargan,
Kart ebisëne ışanıp
Urağı karğa kalğan.

Zaman zaman övgülü şarkıları da karşılıklı söylerler:

Yëğëtler: İsem kitep qarap toram

Küktegë yoldızlarğa,

Almalar da matur bula

Citmiy bëznën kızlarğa

Kızlar: Bëlezëkkeyëm uralğan

Seğat çılbrılarına,

Nindiy cırlar cırlıym iken

Sehre bılbıllarına

Genellikle de muzip şarkılar söylemeyi, koşma okumayı, dans etmeyi severler:

Çabatağa çuk taqmıylar,

Kiye-kiye çuklana,

Çiber kızlar kite tora,

Çiber yëğët, yoqlama.

Kül buyında külege cuk

Tirekler üsmegenner.

Pëçennë takır çapmıylar

Uñmağan, pëşmegenner.

Ağıla bolıt, ağıla,

Ağılsın da avışsın,

Cëbëgenner kalıp torsın,

İkë uñğan qavışsın.

Alyapkiç bavı salınkı

Çişëlëp kiter elë,

Artınnan pır tuza bara

Beylegen költelerë.

Ağaç başlarını keser,
Ablası için kaygılanmayız,
Kardeşleri büyümeye devam eder.

Kızlar: Satmamış, almamış yiğit
Her gün pazara uğramış,
Yaşlı nenesine güvenip
Orağını kara bırakmış.

Erkekler: Aklim gider, bakar dururum

Gökteki yıldızlara,

Elmalar güzel olur ama

Yaklaşamaz bizim kızlara.

Kızlar: Bilekliğim dolanmış

Saat zincirlerine,

Hangi şarkıyı söyleyeyim

Çöl bülbüllerine.

Çarığa püskül takılmaz,

Giye giye püskülленir,

Güzel kızlar gidiyor,

Yakışıklı yiğit uyuma!

Göl kenarında gölge yok

Ağaçlar büyümemişler.

Otu düzgün biçmiyor

Yeteneksizler, olmamışlar.

Dökül bulut, dökül,

Dökül de yığılsın,

Beceriksizler kalsın,

İki yetenekli kavuşsun.

Önlük bağını açın,

Çözülüp gitsin şimdi,

Sonra tarumar eder

Bağlanmış demetleri.

Avlak öy “tenha ev”de birbirinin zekâsını ve açıkgozlülüğünü sınamak için bilmece sorulur. Fıkralar ve kısa masallar anlatılır. Dizilip oturdukları zaman bilmece sorulur. Fıkralar söz arasında kendi kendine çıkar. Masallar ise uyuyacakları zaman anlatılır. *Avlak öy* “tenha ev”de toplanmış kızların hepsi yatıya kalır. Erkekler gece kalamazlar, kendi zamanlarını bilerek ışık sönmeden önce çıkıp giderler.

Utırmağa baruv “misafirliğe gitme”

Utırmağa baruv “misafirliğe gitme”lar kış aylarında başlar. Kızlar, bu gezmelere ikram ile giderler. Gelen kızın şerefine ev sahibi yemek meclisi düzenler. Fakat yemeğe sadece kızlar ve yeni gelinler çağırılır. Öyle olsa bile gizlice girmiş, yüzüne pudra sürmüş, kızlar gibi giyinip kuşanmış bir erkek bu yemek meclisinde olur. O, başka köyden oturmaya gelmiş olan kızı görmeyi, gözlemeyi diler ve sofrada misafir kızın yakınında “kedi” gibi oturur.

İkramlar, ikramlıklar, kızın getirdiği yemekler, bunların hepsi yetişkinlerin yemek toplantılarında olduğu gibidir.

Başka köyden gelen kız on beş gün ya da tahminî bir ay misafir olarak kalır. Eğer aynı köyden olursa bir hafta on gün oturup gider. Konuğu bütün kızlar yemeğe, çaya çağırırlar, geç saate kadar oturmaya, gecelemeye götürürler. Misafir kız pek çok el işi ile gelir. Gündüz de gece de süs eğirir, nakış işler, deste bağlar. Onu denemeye çalışırlar, bu yüzden o da mütevazı, edepli olmaya çalışır (bu konuda anekdotlar da vardır), giyim kuşamı da mümkün olduğu kadar güzel ve mazbuttur. Fakat yetişkinler, konuğu ziyarete gittiklerinde misafir kız başka birinden ödünç bir kıyafet isteyebilir. Hiç olmazsa bilezik, yüzük, *çulpi* “saç pulu”, *çeçkap* “kumaş başlık”, *sırğa* “küpe” gibi eşyaları yakın arkadaşından alır. “Komşu gönderse misafire varırdık” denilen söz bu zamanlarda söylenmiştir, ihtimal.

Uram urav “sokağı dolaşma”

Tatar gençleri arasında çok eskiden beri *uram urav* “sokağı dolaşma” âdeti vardır. Fakat bu âdet Ekim Devrimi’nden sonra git gide değişir ve bitme derecesine gelir.

İlkbahar mı, sonbahar mı, yaz mı, kış mı, rüzgâr yağmur mu, kar fırtına mı demeden her gece karanlık çökünce delikanlılar *garmun* “akordeon” çalıp, şarkılar söyleyip sokak boyunca yürür, sokağı kaplarlar. Topluluktaki dört beş erkekten biri, çok kişilerse ikisi *garmuna* katılıp şarkı söylemeye başlar.

Atlarımı ciktëm, çığıp kittëm,

Atlarımı koştum, çıkıp gittim,

Urarğa dip le basuv türlerën,

Sokağa deyip de tarlanın üçrasına,

Turğızda yördem, kapkağızğa kildem Doğrunuzda yürüdüm, kapınıza geldim
Üzëññe le şul haman kürmedem. Seni orada görmedim.
Kışlav göller çeçke atayken Kışın güller çiçeklenirmiş
Ak bēlegēn mēnder itēp Beyaz bileğini minder yapıp
Canıym yoklap yatayken. Sevgilim yatıp uyurmuş.
Medinekey tutaş, ay kalem kaş, Ey Medine Hanım, ey kalem kaş,
Uramnarğa la çakmıy yalanbaş. Sokaklara çıkmaz çıplak baş.
Uyları da avır miken, ciñgēl miken? Düşünceleri ağır mı acaba yoksa hafif mi?
Sızılıp kımay kitken kara kaş. Bir görünüp gitmiş kara kaş.
Kışlav göller çeçke atayken Kışın güller çiçeklenirmiş
Ak bēlegēn mēnder itēp Beyaz bileğini minder yapıp
Canıym yalgız yatayken Sevgilim yalnız yatarmış.
Genç delikanlıların muzip, şakacı şarkılar söylemesine de çok şaşır-
mamalı:

İkleme, abzıy, kapkañnı, Kapatma ağabey kapını,
Tibēp açmabız elē. Tepip açmayız ya.
Yeşërme, abzıy, kıızıñnı, Saklama ağabey kızını,
Urlap kaçmabız elē. Alıp kaçmayız ya.
Abzıy arbañ şıgır-şıgır, Ağabey araban gıcır gıcır,
Qabıq melle, tuz melle? Kabuk mu acaba, elbise mi?
Ayğa-köñge kürsetmiysēñ Aya, güneşe göstermezsin,
Sinde gēne kız melle?! Yalnızca tek kız sende mi?!

Topluluğa yeni gençler gelip katılır. Grup büyür. O zaman bir yerde durup garmun çalıp, şiir okuyup dans ederler, şamatalı olur.

Eyli çabata, Ahlı çarık,
Çitēk tügēl ayakta. Çizme değil ayakta.
Biy bēlseñ çabata Dans etmeyi bilirsen çarık
Şap ta şap şapılıdata. Şak şak diye şakırda.
Eyli bēz elē, Ahlı biziz şimdi,
Bēzge beylenme elē. Bize bağlanma.
Beylenērsēñ arırsıñ, Bağlanırsan yorulursun,
Mesherege kalırsıñ. Hor görülür durursun.
Eyli bēz elē, Ahlı biziz şimdi,
Baskan sayın öz elē Ezmiş her yüreği

Yarın kürmiy kiçe tüzdeñ Sevgilini görmeden geceye katlandın,
Bugenge de tüz elë. Bugüne de katlan şimdi.

Tekrar garmun çalıp yürürler, dans edip devam ederler.

Taşuv qarav “taşkın izleme”

Taşkın seller akmaktadır. Akşamleyin bir bakarsan su kıyısı kalabalık bir halk ile doludur: Her yerde saman yığınlarını ateşe verip suya atarlar, gider de gider yanan saman yığınları, mavimtrak duman direği dikip ihtiyarlar yılın gelişini yorumlamak üzere taşkının ne kadar güzel olduğunu, karların, buzların harekete geçip geçmediğini gözlerler. Sahil boyunca delikanlılar yalın ayak koşuşur. Orta yaşlı köylüler de zıpkınla su kenarına çıkıp kütükler, tahta parçaları, ağaçlar mağaçlar akıp gelmez mi, buz üstüne oturup korkak tavşanlar gelmez mi diye diye gözlerler, beklerler. Derenin kıvrım yapıp aktığı yerinde gençler oynar. Burada bile oyun da oyun! Yaşlı kadınlar burada oyunları seyreder, gençlere göz kulak olurlar.

Su bastığında kızların sevdiği oyunlar: *Kötivçelë, Alam-alam, alam koş, Han Yuli, Ak Tirek* ve bunlar gibi koşturup hareket ettikleri oyunlardır. Erkekler ise büyük bir topu yuvarlayıp *Yomırkalı, Akçalı* oyunlarını oynamayı severler. Kızlar tabii bu oyunlara razı olmazlar. Cesur erkekler kız oyununa da katılır, kızlar ile beraber de oynarlar. Oyunlar her nedense kız oyunu, erkek oyunu diye ayrılmıştır. *Garmun* “akordeon” olduğunda garmuncunun çevresine toplanıp dans ederler. Erkekler teker teker çıkıp dans eder, kızlardan ise dans edenler azdır. Onlar sadece insanlar çok fazla üsteleyip ısrar ettiklerinde dans ederler. Dans edenleri çok fazla överler ama el çırpıp alkışlamazlar. Öyle bir âdet yoktur.

Doğanın kucağındaki eğlenceler çok çabuk biter. Anne-babalar kızlarını, oğullarını sadece çok az bir süre için serbest bırakırlar.

Kindër tuqmaqlav “kendir tokmaklama”

Kar üstüne yayılmış elde dokunan kendirleri toplayabilmek için uzun zaman geçer, karlar biter, sel taşkını gider. Böylece *kindër tuqmaqlav* “kendir tokmaklama” zamanı yaklaşır.

Kızlar, yeni gelinler bir araya toplanıp kendir tokmaklarlar. Tokmakladıktan sonra yıpranmış kendirleri tahtalara kat kat sererler, onun etrafına dört ya da sekiz kız oturur. Onların arasından biri “Başladık!” deyince ayar çekip ellerindeki tokmaklar ile vurmaya başlarlar. Usta tokmakçılar olduğunda ister dört ister sekiz tokmak işi olsun, gecenin temiz, serin havasında olağanüstü güzel ritimli bir düzen oluştururlar. Bir uçtan işitilen şevkli kendir tokmaklama sesi diğer uçta ritim olur. Köyün herhangi bir yerindeki kendir dokumacılar durduğunda sanki onlara cevap verir gibi ikinci

yerdekiler tokmaklamaya başlar. “Hepsini de yendik” deyip diğerleri daha dokumadan üçüncü yerdekiler güzelce tıkırdatıp giderler.

Kendir dokuyanlara bakmak için çoluk çocuk, genç yaşlı toplanır. Erkekler de uğrar ama bu işe pek seyrek katılırlar, sadece etrafta dolaşırlar. Böylece kızları görmek, onlar ile bir iki laf etme şansına erişirler.

Tokmaklayınca, dövünce kendir yumuşar, parıldar. Bu iş *külmek* “el-bise”, *alyapkiç* “önlük” gibi eşyaları dikmek için düzenlenir. Bunun için düzenlense de burada hevesli gençler hep beraber toplanıp eğlenir, az da olsa keyiflenir. Birbirlerini görüp konuşmak da onları heveslendirir. Kendir tokmaklama işi akşamleyin, güneş batır batmaz yapılır.

Ƙarga botƘası “karga lapası”

İlkbaharda dağlar kardan açılmaya başladığında köyün delikanlıları on beş yirmi gün içinde kendi hayvanlarını kırdı güderler. Buna *mal kötöv* “hayvan gütmek” denir. Bahardaki ekim zamanı yaklaşıncı bu iş için çoban tutulur, ondan sonra deminki delikanlılar *Ƙarga botƘası* “karga lapası” pişirirler. Kendilerince hizmet bayramı düzenlerler.

Hayvan güden delikanlılar kendi aralarında para toplayıp *tarı yarması* “darı bulguru”, *it* “et”, *Ƙazılık* “sucuk”, *yomırƘa* “yumurta” alırlar. İneklerini, koyunlarını güdecek çocukları olmayanlar bu hayvan güden çocukları ödüllendirirler: *İt* “et”, *Ƙazılık* “sucuk”, *kükey* “yumurta” gibi yiyecekler verirler. Çünkü bu kişilerin hayvanlarını da bu delikanlılar gütmüştür.

Yiyecek içeceklerini ata yükleyip kıra giderler. Kar sularının aktığı güzel bir göl kenarında ocak yakarlar. Delikanlılar, *itlé tarı botƘası* “etli darı pilavı”, *kükey* “yumurta” pişirir, yiyecek içecek hazırlarlar.

Yemekler pişip hazır olunca çocuklar ilk önce pilavı yiyip pilavlı kaşığı yukarı kaldırıp “kar kar” diye bağırarak etrafta koştururlar. Dönüp geldiklerinde sofraya oturup yemeklerini yerler. Yeniden “kar kar” diye bağışırlar. Gün sıcak, hava güneşlidir. Çobanın torbaları sırtından düşer, yamalı kıyafetlerini çıkartıp çarıklarını fırlatır. Sadece gömlekle yalın ayak şarkı söyler, koşturup oynarlar, çok nadir olduğu için olağanüstü keyifli ve huzurlu geçer.

Çocukların severek oynadıkları oyunlar: *Tübetey Alışlı*, *Ƙuyanlı*, *Çokır Tuplı*, *TayaƘ Töküş* ve diğerleridir.

Yetişkin olmuş ve büyümüş kızlar ise *Ƙarga botƘası* “karga lapası”nı aynı günlerde köyde bir evde pişirirler. Kızlar kendi aralarında para toplayıp yiyeceklerin bir kısmını gün doğumu için hazırlarlar. İlk çayda *sırlıkay* “üstü çizilerek pişirilen tatlı çörek”, *ƘoymaƘ* “akıtma”, *kölçe* “pide” ve başka yiyecekler olsa da gündüzki ve geceki sofralarda bu yemeklerin yanında *itlé tarı botƘası* “etli darı pilavı” olmadan olmaz.

Sabahki, geceki yiyeceklerden sonra giyinmiş, süslenmiş bezenmiş kızlar oynamak için dağa çıkarlar. Orada onlar koşuşarak şiirli oyunlar oynarlar. Baharın güneşli gününde, yemyeşil dağ eteklerinde oynamak, bayram yapmak çok eğlenceli olur!

Karga lapası bu günlerde köyün birçok yerinde (birçok evde) yapılır. Bu köy kızları kendileri için bir bayram düzenler, karga lapası pişirirler. Bu bayramın her birinde insan çok olur, bayram kendine has ve neşeli geçer. Burada erkekler olmaz. Onlar kızlar ile karga lapası pişirmezler. Gelenekte yoktur.

Akşam yemeğinden sonra kızlar oyun oynamaz, evlerine giderler.

Karga lapasına kimi kızlar katılamazlar. Çünkü yoksulluktan dolayı bayram kazanı için yiyecek içecek getiremezler!

Orluk aşlığı çığaruv “tohum çıkarma”

Saman sepetini eline ip ile asan rençber buğday eker. Onu üç dört çocuğu takip eder. Rençber sepetten avcuna tohum alıp sağa sola her serptiğinde buğday tohumları ile beraber bembeyaz yumurtalar yuvarlanır. Çocuklar onları hızlı hızlı toplarlar. Bu gelenek ilkbaharın ilk günü yapılır. Ona “tohum çıkarma” denir. Rençber, çocuklarına “Bizim buğday iyi büyür, onun her tanesi şu tavuk yumurtası büyüklüğünde olur”, der. Çocuklar sevinir. Annelerinin buğday tohumunun içine pişmiş yumurta attığı onların aklına gelmez.

Çeçüv bêtêrêp kaytuv “ekimi bitirip dönme”

Saban ekimini bitirip dönen kişilere kapının arkasına saklanan kızlar kova kova su serperler. Dönenleri ıslatırlar. Fakat ekinciler buna hiç kızmaz, güler, oynarlar. Çünkü bu âdet onlar tarafından “Ekinlere kovalarca yağmur yağsın, iyi büyüsün,” şeklinde anlaşılır, âdet edilmiştir.

Bu gün işi bitirip dönen ekincilere evde yiyecek ve içecekler şenlik varmış gibi hazırlanır.

Sinamağ saban tuyı “sınama için yapılan hasat bayramı”

Karlar eriyip toprak kuruyunca ilkbahardaki ekime gitmeden önce “sınamağ saban tuyı” “sınama için yapılan hasat bayramı” düzenlenir. Buna *tav saban tuyı* “dağ hasat bayramı” ya da *belekey saban tuyı* “küçük hasat bayramı” da denir.

Sinama için yapılan hasat bayramına önceden çok fazla hazırlık yapılmaz. Saban bayramını geçirmek için bu yıl gelin getiren bazı evlerden, yeni ev yapmış kişilerden *bit yavlığı* “yüz havlusu”, *kulyavlığı* “el havlusu”, *biyeley* “eldiven”, *baş yavlığı* “başörtüsü” gibi eşyalar ve kendileri isteyerek verenlerden *yomırka* “yumurta” toplanır. Bu saban bayramına

başka köylerden güreşçiler, koşucular, yarış atları gelemmez. Sadece bu köyün pehlivanları güçlerini sınar ve sadece bu köyün atları yarışırılır. Kendi köylerindeki güreşçileri, koşucuları, yarış atlarını deneyip bakarlar. Yani büyük saban bayramında başka köyün pehlivanları ile boy ölçüşebilecek yiğitlerimiz, başka köyün küheylanlarını geçecek yarış atlarımız, başka yerlere gidip galip gelecek tertibimiz var mı?

Bu küçük bir saban bayramıdır. Fakat güzelliği ve eğlencesi büyük saban tuylarından daha az değildir. Yüksek dağ eteğindeki bayram meydanaından çayırın, derelerin, longozların, tarlaların güzelliğini aydınlık bir bahar sabahında görebilirsiniz. Oyunların sırası da büyük saban bayramındaki gibi düzenlenir.

Ana meydana çok uzakta bir grup hevesli genç, çoluk çocuk ve kadınlar vardır. Burada yarış yoktur. Sakince “garmun (akordeon)” çalarlar. “Garmun” çalarken erkekler oynar. Israr edilen kızlardan da oynayanlar olur. Sadece en yürekli bu kadar kişinin önünde dans etmeye cesaret eder. Şarkı söylemeli, dans etmeli oyunlar oynanmaz. Yalnızca koşturmalı, hareketli oyunlar oynanır.

Köy halkı bugün bayram yapar. Çoluk çocuğun üstü başı yıkanır, yamalanır. Büyükler de temiz kıyafetler giyerler. İnsanlar işe gitmez. Her evde bayramlık yiyecek içecekler hazırlanır. Başka köyden gelecek konuk, ziyaretçi olmasa da bu köyün insanları saban bayramından dönünce birbirlerine yemeğe giderler.

Zur saban tıy “büyük hasat bayramı”

Saban tıy “hasat bayramı” gününde köy tören havasına bürünür. Öğleden sonra güzel giyinmiş bir grup delikanlı sokak boyunca hediye toplayarak yürür. Gruptakilerden biri allı güllü *bit yavlıkları* “yüz havluları”nı, *kulyavlıklar* “el havluları” asılmış uzun bir direğe tutturur. Delikanlılar bu yıl gelin getirmiş evlere uğrar. Sadece kısa bir süre için dururlar. Yeni ev kuranlar ve adak adayanlar *sölgé* “havlu”, *baş yavlığı* “başörtüsü”, *biyeley* “eldiven” gibi el işi eşyaları mutlulukla verirler. Pek çok evden yumurta alırlar. Çokça eşya toplanır, ertesi gün için hediyeler hazırlanır.

Zur saban tıy “büyük hasat bayramı” günü çocuklar erkenden *kükey* “yumurta” toplar. Elleri güzelce dikilmiş küçük torbaları vardır. Onlar her eve girer çıkarlar. Bu âdet “saban bayramı yumurtası toplama” diye adlandırılır. Küçükler akrabalar, eş dost, *buyavlı yomurka* “boyalı yumurta”, *kenfit* “çıtır şeker”, *kızıl bellé prennék* “zencefilli kurabiye” verir, diğerleri de hasat bayramı için ev yapımı kurabiye verirler. Ne mutlu çocuklara!

Beklenen bahar bayramında her şey güzel görünsün diye uğraşılır. Bu gün için avlular, kapı dipleri, sokaklar temizlenir. Kerpiç evler, kulübeler

sıvanır, beyazlatılır. Taş duvarların düşen, parçalanmış kısımları yerine konur, eski çitler yeşil söğüt dalı ile kaplanıp yamanır. Hatta çatının samanları da eski günlerdeki gibi düzensiz değil, yeni şekliyle görünür bugün, her şey derli topludur.

Köy halkı eksiksizdir. Yıl boyunca başka bir günde sokaklarda bu kadar kişi yoktur. Evden çıkınca neşeli, güler yüzlü insanlar görünür. *Örfiya teñkelé muyınsalar* “ince teneke paralarla kaplı gerdanlıklar” takmış genç kızlar, *çuklı tübeteylä* “püsküllü şapka”, temizlenmiş, yamanmış beyaz ve mavi kendir dokuma gömlek giymiş yalın ayak delikanlılar oradan oraya koşturur, hiç durmazlar. İpekli, süslü dokuma, allı güllü, nakışlı *alyapkiç* “önlük” bağlamış güzel giyimli genç kızlar bugün çok göze çarpar. Hava sıcak olsa da *baltır* “konç” ince görünmesin diye elde dokunmuş çorapla çarık giyen, *tübetey* “fes benzeri süslü erkek şapkası”lerini, *kıyöz eşlepe* “keçe şapka”lerini çapraz bırakan uzun boylu, yakışıklı delikanlılar dolaşır durur. Bazı kişiler özellikle de yaşlılar misafirleri karşılayıp uğurlamakla meşgul olurlar. Zaman zaman biniciler atları sokak boyunca dörtnele koşturur.

Saban bayramı meydanındaki yarışları, oyunları anlatmıyorum, onlar şimdi de geçmişte olduğu gibi devam eder.

Ana meydanın dışında, yetişkinlerin gözlerinden uzakta gençler topluluğu vardır (kızların hepsinin de orada olması dikkat çekicidir). Burada erkekler ve kızlar oynar. Fakat yetişkinlere kıyasla daha çekinerek oynarlar. Koşuşturmalı, şarkısız, şiirsiz, danssız oyunlar oynarlar. Akordeoncunun etrafına toplandıklarında dans ederler. Erkekler teker teker çıkıp oynar. Fakat kızların yalnızca en cesurları dans etmeye cesaret eder.

Gençler saban bayramından yetişkinlere kıyasla daha geç dönmeyi severler. Saban bayramları çok eskiden beri beklenen, saygı duyulan, geçmiş yıllar boyunca özlemle yâd edilen bayramlardır.

Karşı uyun “karşılıklı oyun”

İlk olarak iki komşu köyün gençleri ne zaman, nerede beraber oyun oynayacakları hakkında birbirlerine fikir danışırlar. Budama bitip ot biçmeye gitmeden önce işlerin azaldığı bir zamanda, buluşmak için belirlenen günde, iki komşu köy, bir çayır ile bağlanmış güzel çiçekli araziye oynamak için giderler. Önce bu köyün delikanlıları ile diğer köyün delikanlıları, bu köyün kızları ile diğer köyün kızları karşı karşıya gelir, görüşür ve biraz konuşup tanışırlar. Onların hepsi aynı yere toplanır. Oyunlar başlar. Gitmeli, koşuşturup durmalı oyunlar oynarlar. Gürültü yaparlar. Burada çiçek toplarlar, *akşırğak* “akçöpleme” bitkisinden kamçılar yapıp, birbirlerine vurup şakalaşırlar. Bunun başka bir çeşidi de oyunun kuralı da yoktur.

Fakat atışıp koşuşturup oynamak, afacanlıklar yapıp katıla katıla gülmek caziptir. Yeniden kızlar kendi kendine, erkekler kendi kendine *akşırğak* “akçöpleme” otu kopartıp alıştırma oyunları oynarlar. *Parlı* “eşli” oyunu uzun sürer. Onu pek severek oynarlar. “Karşı oyun”da bir yerden başka bir yere göç etmek gelenektir. Diğer yere gidildiğinde erkekler ve kızlar hep beraber konuşup anlaşıp çift olurlar. Gruptan ayrılıp oraya buraya gitmek yoktur. Karşı oyunun başından sonuna kadar etrafa yayılmak, dağılmak olmaz, uygun değildir, dedikoducuların ağzını kapatmak gerekir. Bu oyun gençlerin çabası ile düzenlenir. Onun için nerede ve ne zaman yapılacağını dedikoduculara duyurmamaya çalışırlar.

Oyuna çoğu genç giremeden kalır. “Bu oyun sadece işten kaytarmak için” der bazı anne-babalar.

***Bökrë yazuv* “kambur yazısı”**

Yetişkin kızlar, genç erkekler herhangi bir iş yapan insanların yanından sadece selam verip “Yorulmadan çalışın, tereyağını dişleyin!” diyerek geçip gitmezler. Onlara (mesela ot toplamalarına) yardım ederler. Bir ara avuç avuç koparıp koyarlar. İşte kızın yaptığı işe “kambur damat yazısı”, delikanlının yaptığı işe “kambur gelin yazısı” denir. Yardımlaşmadan giden kızlara “Yardım etmeyi unuttun, kocan huysuz bir kambur olacak!” derler. Yardımlaşmayan erkekleri “Yardım etmeyi unuttun, karın huysuz bir kambur olacak!” diye kandırırlar.

***Törtkë botqası* “dürtme pilavı”**

Bazı konuklar gitme vakitleri gelmesine rağmen kalkıp gitmezler. Böyle olunca sofraya *tarı botqası* “darı pilavı” pişirip getirilir. Buna *törtkë botqası* “dürtme pilavı” da denir. Yani bu yemek, konuşun gitme vaktinin yaklaştığını sezdirmek için onu dikkatlice uyarmak için pişirilir. Bazen eve dönmeye çok acele eden değerli misafirler de (şaka kaldıracağı bilinen misafirler) bu yemek ile “ağırlandırılır”. “Misafirimiz gitmiyor, bu yüzden dürtme pilavı pişirdik” diyerek şakalaşırlar.

***Kiyëm qotlatuv* “giyim kutlatması”**

Küçük çocuklar yeni kıyafet giyince yakınlarına bu kıyafeti göstermeye giderler. Kardeşleri, akrabaları kıyafete bakıp över ve çocuklara *yomırqa* “yumurta”, *şiker-kenfit* “şeker, şekerleme” verirler. Bu giyim kutlatmasıdır.

***Uraqqa kul saluv* “orağa el atma”**

- Hey! Orağa başladınız mı?

- Hayır, sadece el atıp döndük. Bir iki güne başlayacağız.

Orağa sağlam başlamak için ekincilerde kendi toprağının başına gidip bir dönümlük yeri biçme geleneği vardır. Buna orağa el atmak, başlamak denir.

Orağa el atma ekinlerin haddinden fazla büyüdüğü sevinçli zamanlarda olur. Güzel kıyafetler giyip, mümkün olduğu kadar süslenip (misafirliğe gider gibi olmasa da), çift olarak (kadınlı erkekli) koşulu at ile atsızlar da yayan olarak gidip orağa el atıp geri dönerler. “Başlanmış iş başarılımış iştir” der halk. Bu zor işe girişecek kişi kendini eğlendirip, geniş kırdan huzura erip geri döner.

Başçağalav “başını dövme, kendire girişme”

- Kendir dövmeye başladınız değil mi?

- Hayır, komşu! Sadece başlayıp bıraktım. Yarın olmazsa da başka bir gün tokmklamaya başlarım.

Elle kendir dokunduğunda, zaman olup olmadığına bakılmaksızın işe başlayıp kendiri az bile olsa dokuma âdeti vardır. Buna *başçağalav* “başını dövme, kendire girişme” derler.

Kömev kıuyışuv “can dostu olmak”

Sırlarını paylaşan, birbirini çok iyi bilen iki yaşıt kız, “can dostu” yani *kömev* olmak için söz verirler. Birbirlerine *kömev* “can dostum” diyerek konuşmaya başlarlar. Bazı kızlar görüşüp tanıştıktan sonra *kömev kıuyışmak* “can dostu olmak” için birbirlerini özel tarzda bir çaya davet ederler.

İşte sırlarını paylaşan iki yaşıt kızdaki birisi, anne-babasının izni ile diğer kızı çaya çağırır. Çay dibinde iki güzel kız konuşur da konuşur... Konuşacak sözleri hiç bitmez. Sevdikleri hakkında, erkekler-kızlar hakkında en tatlı konuşmaları yaparlar. Burada bir ömür dost olarak yaşayacaklarına, birbirlerine *kömev* “can dostum” diye hitap edeceklerine söz verirler. Böyle yaparak dostluklarını sağlamlaştırır, güçlendirirler.

Çaya çağırılan can dostları da çağırılmayan can dostları da ömür boyunca sözlerinde durup, dost olarak yaşarlar.

Kömevler “can dostlar” şarkısı:

<i>İy kömeyëm, kömeyëm le,</i>	Ey dostum dostum,
<i>Çuqlı çepçur kiygenëñ</i>	Püsküllü ayakkabı giydiğin,
<i>Pëşken alma, yatka kalma</i>	Olgun elma, yabancı kalma
<i>Nasıyp bulsun söygenëñ</i>	Nasip olsun sevdiğin.
<i>İy kömeyëm, kömeyëm le,</i>	Ey dostum dostum,
<i>Kilëşe aq külmegëñ.</i>	Yakışır ak gömleğin
<i>Alma, hõrme, kayğı kürme,</i>	Elma, hurma, kaygılanma
<i>Nasıyp bulsun söygenëñ</i>	Nasip olsun sevdiğin.

Taň suvı “tan suyu”

Çocukları tatlı uykularından uyandıran müşfik anneler, şafak söktüğünde pınardan ya da dereden su alıp dönerler. Biraz ılıklaştırıp bu suda çocuklarını yıkarlar. Bu çocuklar temiz, güzel, saf gönüllü, fizikî olarak da güçlü olarak büyüsün diye dilek dilerler. Çünkü *taň suvı* “tan suyu”nı toz toprak düşmemiş, hiçbir kir konmamış temiz su olarak bilirler. Şarkısı da vardır:

Kullarıñda al göl melle? Ellerindeki kırmızı gül mü acaba?
İslerë aňkyp tora, Kokuları yayılıp durur,
Tan suvında yuğannardır, Tan suyunda yıkanmışlar,
Yözlerëñ balқыp tora. Yüzleri parlayıp durur.

Çocukları tan suyunda yıkamak, ıslatmak çoğunlukla yaz aylarında yapılır.

Ƙot Ƙoyuv “ruh vermek, ruh serpmek”

Çocuk bir şeyden korkup hasta olursa ona ruh serperler. Güzel yaz zamanlarında toplanan *metrüške* “mor çiçekli bir tür bitki”, *şalfey* “adaçayı”, hoş kokulu bahçe güllerini kaynayan suya atarlar, buharlayıp pişirip çocuğu bu bitkilerin etrafına oturturlar. Buna *Ƙot Ƙoy* “ruh vermek, ruh serpmek”mak derler.

At dağası “at nalı”

At dağası “at nalı” bambaşka güzelliğe sahip bir eşya olarak kabul edilir. Birçok nesneyi at nalı ile karşılaştırarak överler: “Gümüş bir nal gibi, demir bir nal gibi, kirli beyaz at nalı gibi!” derler. O güzellik bir tılsım olur. Hasta olan çocuğa *Ƙot Ƙoy* “ruh serpmek”mak için hazırlanan kaynamış suya çiçekler ile beraber at nallarını da atarlar. Yani nal, tılsımlı gücü ile hastalığı kovar, çocuğu iyileştirir. Yoldan nal ya da nal parçası bulmayı iyiye yorarlar. Bulan kişiye tez vakitte baht, mutluluk gelmesini beklerler.

Kötüv çığuv “sürünün güdülmek için yola çıkması”

İlkbaharda ilk kez *kötüv çığ* “sürünün yola çıkması”tığı sabah şöyle manzaralar meydana gelir: Kadınlar sürü gütmeye yiyecek ile gelirler. Yani onların her biri çobana iki üç yumurta ya da başka türlü yiyecekler getirip verir. İlk kez hayvanları gütmeye çıkılacak günde çobana yiyecek getirmemek cimrilik sayılır. Şaşırtıcı şekilde bu sabah kaygılanmalar, zorlanmalar olur. Niye? Çünkü çoban köyde dilenci gibi en aşağı, en değersiz kişi olarak görülür. Hatta çoban kelimesinin “avam” anlamı nesilden nesile devam eder. “Onun dedesi çobandı ya!” diye birileri hakkında söylerler. Bu yüzden çobana, özellikle işi ilk kez yapacak kişiye karşı kaygı duyulur. “O günün kaderinde yazılmış olduğunu görme!” deyip oflayanlar, hatta

mum alanlar bile vardır. Çoğu kişi için özellikle de çobanın yakınları için baharın hayvan güdülecek ilk sabahı keyifsizdir. Diğer taraftan hayvanları sağ salim kışı atlattığı için sevinen insanların varlığı da sezilir sezilmesine. Öyle ya, herkes bu dünyada sevinç ve kederin yan yana yürüdüğünü bilir.

Kömëş teñke “gümüş para”

Ev yapıldığında temele, ilk kütüğün altına *kömëş teñke* “gümüş para” koyup bırakılır. Böyle yapılırca evin yiyecek içecek ile dolacağına, ev sahibinin zengin olacağını inanılır.

Extended Summary

This article, which has been translated into Turkey Turkish, was written by Veli Bulatov. All we know about the author is that he was a teacher throughout his life. The author's purpose in writing this article is to remind the youth of the forgotten traditions due to the political and social changes that took place in the twentieth century.

The article includes the ethnographic vocabulary of the Tatar people. Ethnographisms are encyclopedic dictionary items that are difficult to describe with a single word or a phrase and can be defined in a way that requires a sentence. For example, the word *kuray* is not simply "flute" or "ney", it is an ethnographism that cannot be translated but can be made intelligible by definition, and can be conveyed as "a wind musical instrument usually made from the stems of plants with a pipe stem". This vocabulary, in which a people creates their own cultural characteristics, is examined under the name of ethnography.

In the article, there are many traditions about birth and marriage, which are important periods of human life. In addition to this, rich food culture, communal feasts and dinner invitations for entertainment are remarkable. Numerous different food assemblies are held. The reason for this is not that there are too many food and drinks, of course, they care about hosting their guests well. Both the inviter and the one who come to the invitation know very well the value of all the food, its savings and how it is prepared.

Foods such as *tokmaçlı aş* "noodle soup", *kaz* "goose meat", *çekçek* "a dessert cooked in oil like a morsel", *kümeç* "round bread made from white flour", *katık* "yogurt", *sözme* "strained yogurt", *kort* "red cottage cheese", *kızıl ırēmçek* "red curd cheese" are prepared for invitations. Food is placed on the table. Every food is tasted because it has been prepared with great effort. Guests throw coins on the table to express their gratitude.

They love to give gifts to those who come at weddings, ceremonies and feast. They usually give gifts such as *sölgē-tastımal* "towel", *bit yavlık* "face towel", *kulyavlık* "hand tissue", *alyapkıç* "apron", *başyavlık* "scarf" and *biyeley* "glove".

Apart from these, if we need to touch briefly on the traditions in the article, we can say the following: The *avlaç öy* "secluded house" is a place where girls and boys are allowed to have fun in the same house; *törtkē botkası* "warning rice" is made to warn guests who are still sitting even though they have to go; *tañ suvı* "tan water" are taken to raise mentally and physically healthy children; *bökrē yazuv* "hunchback fate" is believed that if a person doing business passes by without help, his/her future spouse will become a grumpy hunchback; *sınamağ saban tuvı* "harvest festival made for test" is to test whether the wrestlers, runners, and racehorses of their own village can cope with the racers of another village on the big harvest feast; *kaz ömesi* "collective work for goose" is made with the help everyone. These are some traditions that are included in the article and explained one by one.

